This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

177

SENECAE EPISTVLAS ALIQVOT

EX BAMBERGENSI ET ARGENTORATENSI CODICIBVS

EDIDIT

FRANCISCVS BVECHELER

Ls 18. 177

VE RI
TAS
CHRISTO ET ECCLESIAE
The Gift of
Francis Cabot Lowell
A B 1876, Fellow of Harvard College 1895 1911
who brought together this
Collection of Books
relating to
JOAN OF ARC
HARVARD COLLEGE LIBRARY

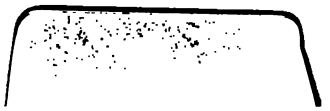

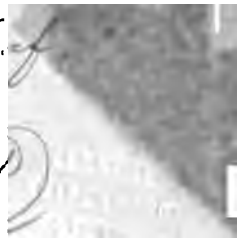

PHILOLOGIS

ET PRAECEPTORIBVS GERMANIAE

TREVEROS CONVENIENTIBVS

SALVTEM IMPERTIVNT

PRAESIDES CONVENTVS

X KAL · OCT · ANNO MDCCCLXXVIIII

BONNAE

EX CAROLI GEORGI OFFICINA ACADEMICA

18.177

MAY 2 1 1384

SENECAE EPISTVLAS ALIQVOT

EX BAMBERGENSI ET ARGENTORATENSI CODICIBVS

EDIDIT

FRANCISCVS BVECHELER

plus quam profligauimus restat, sed magna pars
est profectus uelle proficere.

SENECA epist. LXXI 36.

A codex Argentoratensis. adseruabatur in bibliotheca universitatis Argentoratensis signatus hac nota C VI 5 petentique mihi ut domi conferre possem abhinc annos sedecim BERGMANNI officiosa uoluntate Friburgum Brisigauorum missus erat ubi tum habitabam, iam periisse fertur per obsidionem urbis nouissimam absumptus incendio. contuli eum cum exemplari Fickerti. continuerat Senecae ad Lucilium epistulas inde a XIV libro omnes quaternionibus sedecim foliisque quattuor triente. sed primus huic uolumini quaternio pridem reuolsus deerat, successerat in locum eius adsumptus ex alio uolumine in quo pariter primum locum tenuerat quaternio Senecae et Pauli epistulas earumque quae ad Lucilium scriptae sunt tres primas complexus desinens in *sic utrosque* I 3, 5. saeculi IX codex esse mihi uisus est aut certe decimo non inferior. complures eum scribae confecerant, impar sibi erat orthographiae ratio, unus constanter *intelligere* exarauerat. ubi ad exitum ueniebat quaternio, modo dilatata erat modo in angustius redacta scriptura, ut scires certum propositum fuisse librario ad quem illum perduceret finem uersus paginae habebant uicenos singulos. uerba magis conserta et nexa inter se quam separata et distincta lector aliquis non nunquam ut suis quodque litteris componeret adnotarat. pauca correxerat aut eadem quae scripsit manus aut eiusdem fere uetustatis. plane corruperat et deturparat codicem homo rudis simplicitatis qui corrigere eum sibi uisus est intrusis atque inlitis editorum commentis nouiciis, haec 'manus D. Ioann. Pappi' uocata erat in quaternionibus II f. 1 et VIII f. 2 fortasse a Schweighaeusero, haec quid mutauerit etsi sedulo olim enotaui, nunc silentio praetereundum censeo. at antiquae manus quidquid in membranis scripserunt diligenter reddidi, non quod maximam huic ipsi libro auctoritatem tribuerem, quo paene non uidemur indigere cum alterum ac praestantius habeamus eiusdem archetypi exemplar B, sed quo facilius et certius iudicari posset de natura libri intimaque qua cum B coniunctus est necessitudine. sunt enim qui ex ipso B illum descriptum dicant, quoniam plurimarum quidem mendarum et correctionum specie non potest fieri quin degenerasse

alterum ab altero in animum inducas. me uero quo minus eam sententiam probarem duo potissimum argumenta impedierunt, unum hoc, quod multa in A lectionum diuersitas ambiguitas singularitas ex B quomodo prodierit difficillime explicatur, uelut ubi in B clare scriptum et distincte uerbum legimus, in A perplexum et incertum hactenus ut quos parum intellegeret litterarum ductus diligenter imitando librarium in simillimam formam redigere uoluisse manifestum sit, uel XIIII 2, 27 (pag. 15, 20) ubi in A *paraiuola* quare factum sit non ignorabis si cum illo contuleris quod in B extat *illa* correctum in *illi*, quamquam id ipsum mutationis genus quod in B uidemus nullum umquam perducere potuit ut litteras et damnatam falsi et adscripticiam inepte coniunctas in alium distantemque locum insereret. deinde quamuis pauca, non nulla tamen in A quam in B rectius uel scripta uel emendata inueni, quae supra scribarum istorum artem ac facultatem tam longe excurrunt ut ex meliore libro ea translata esse aut unde unde arcessita negare non liceat, uelut *ponderosi* XV 1, 11. itaque ab eodem utrumque codicem archetypo deductum esse statuo, cuius scriptura contractior aliquanto et compendiosior fuerit quam in AB apparet nec minore obruta emendationum mole. ceterum Argentoratensis scriptura codicis aperta nitida elegans fuit, syllabarum compendia pauca, *ae* uel *ę* et *e* similiumque uocalium permutatio rara, maiores litterae non multae et aliquotiens in mediis sententiis positae. atque cum transitus in alium uersum aut intermissum aliquod spatium nouum disputationis caput indicare soleret, idem tamen accidisse uidi etiam si uno tenore continuata Senecae oratio proflueret. delineauit codicis particulam qua XV libri exordium exhibetur intenta cura IVLIVS frater meus mathematicus nunc Visibadensis eamque formam exprimendam curaui tabula libello nostro adiecta.

B codex Bambergensis membranaceus saeculi IX aut X. cui signum est V 14. de origine eius nihilo plus quam de A resciui, quia primum folium nuper additum non habet nisi haec 'ad bibliothecam Reuerendissimi Capituli Bambergensis' aliaque memoriae recentis inscripta a bibliothecariis. Bonnam missum conferre coepi anno 1870, totum contuli a. 1872 cum editione Schweighaeuseri Argentoratensi. continet epistularum libros a XIV ad XX quaternionibus sedecim foliisque quattuor sextante. hinc usque ad ultima mirabilis atque adeo unica huius codicis et superioris illius in bonis malisque concordia. paginae uersuum uicenum binum aut uicenum singulum. pulcerrima scriptura et in orthographicis admodum emendata, quamobrem huius

generis etiam leuissimas discrepantias (*ae oe e*) enotaui plurimas. rasa satis multa, saepe quae ueloci librarius impetu abreptus male incohauerat, raro quae uetustioris exemplaris produnt memoriam. compendia syllabarum paucula, in exitu plura quam in tenore uersuum, nulla non uolgaria, *et* syllaba etiam ubi medium uocabulum occupat plerumque tractu uno notata est. quaedam partes operis mendis scatent ut extremae epistulae prope omnes aliaeque dialecticae argumentationis difficultatibus implicatae, quaedam nullo fere uitio adfectae apparent. plures in exarando libro operam nauarunt scribae, excepit scribam relegendoque adiuuit corrector antiquus. cuius manum a Fickerto nonnumquam confusam esse animaduerti cum isto homine qui dum ante hos L annos epistulas legit neglegens ueterum atque inuerecundus foedissima litura alia perfodit et extinxit alia adglutinauit, cuius mutationes memoratu indignas existimaui. species codicis ut posset comparari cum A, opem petii a NICOLAO WECKLEIN professore Bambergensi impetrauique ut sua manu adumbraret lineamenta quibus libri XV exordium conformatum est. hoc exemplo facta est tabula quae si minus decursum aequabilem ac solidam pulcritudinem at ambitum modumque scripturae perfecte imitatur.

Libris XIV et XV subieci ex libro XX epistulam tertiam, ut in notitiam studiosis harum epistularum ueniret exemplar perantiquum diuersum quidem ab illo ex quo AB transcripti sunt, uerum simillimum tamen et plurimorum consors errorum, in quo uix unum et alterum uerbum rectius relatum legebatur, permulta deterius. uelut amico philosophi nomen ibi *Lucillo* erat idem quod Honorius scholasticus probauit in carmine ad Iordanem episcopum scripto contra epistulas Senecae AL. 666 Riesi. ex hoc uolumine excerptam istius epistulae partem plus dimidiam duo tradiderunt codices:

F Laurentianae bibliothecae plut. XXXVIII 24, saeculi IX aut X, e nobilissimis Terentianarum comoediarum codicibus, de quo copiosius dixit Franciscus Vmpfenbach in praefatione Terenti p. XVIII. Senecae epistulam pertinentem a folio 171 ad f. 173 uersum olim rogatus a me descripsit FRIDERICVS LEO.

G bibliothecae S. Galli codex numero 878 notatus miscellaneus saeculi X. Senecae epistulam quam pagina 348 et sequentes duae exhibent HERMANNVS VSENER anno 1871 ut gratificaretur mihi contulit cum editione Bipontina anni 1782. postea ipse quoque codicem inspexi, ante Senecam scriptam uidi Ciceronis *auctoritatem de anno mundano*.

Horum librorum fidem in constituendis Senecae uerbis seruaui quoad potui. deprauata emendare studui ex coniectura aliorum aut mea. aliquot emendationes quas ipse dudum inueneram multis Senecam annis domi et in publico tractans, interim alii in lucem protulerunt, in primis Maduigius cuius iudicium si a meo dissentiret, huic maxime me sciebam oportere diffidere. quas ab aliis sumpsi emendationes, eis nomina doctorum adposui. necessitatem mutandi aut causam esse ubi non persuasum habui, quid quis mutasset memorare nolui.

Scripsi Bonnae pridie kal. Septembres anni MDCCCLXXIX.

L. ANNAEI SENECAE EPISTVLARVM MORALIVM LIB. XIIII INCIPIT

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM

Rem utilem desideras et ad sapientiam properanti ne- LXXXIX
cessariam, dividi philosophiam et ingens corpus eius in membra disponi. facilius enim per partes in cognitionem totius adducimur. utinam quidem quemadmodum universa mundi facies in conspectum venit, ita philosophia tota nobis posset occurrere, simillimum mundo spectaculum. profecto enim omnes mortales in admirationem sui raperet relictis iis quae nunc magna magnorum ignorantia credimus. sed quia contingere hoc non potest, est sic nobis aspicienda, quemadmodum mundi secreta cernuntur. sapientis quidem animus 2
totam molem eius amplectitur, nec minus illam velociter obit quam caelum acies nostra: nobis autem, quibus perrumpenda caligo est et quorum visus in proximo deficit, singula quaeque ostendi facilius possunt universi nondum capacibus. faciam ergo quod exigis, et philosophiam in partes, non in frusta, dividam. dividi enim illam, non concidi, utile est. nam comprehendere quemadmodum maxima ita minima difficile est.

libri titulus et epistulae praescriptio rubricata, EPISTVLAR̄ *B'*
4 ad sapientiam] sapientem *B* 6 cogitationem *B* 8 conspectum] con *manu recenti supra uersum scriptum B* 9 occu re *B primo ita ut post* u *adumbrata* p *aut* r *littera extaret, tum locus uacuus esset in quem* rre *manus recentior intrusit* 10 raperet] a *et in altera syllaba* e *corrigendo facta in B* 12 est] et *B* sic erit *uolgo* abscienda *B* 13 mundi] *post* i *littera rasa in B* 18 frustra *B* 20 ita *primum uocabulum in folio primo uerso in B*

discribitur in tribus populus, in centurias exercitus. quicquid in maius crevit, facilius agnoscitur, si discessit in partes, quas ut dixi, innumerabiles esse et parvulas non oportet. idem enim vitii habet nimia quod nulla divisio, simile confuso est quidquid usque in pulverem sectum est. primum itaque, si videtur tibi, dicam, inter sapientiam et philosophiam quid intersit. sapientia perfectum bonum est mentis humanae, philosophia sapientiae amor est et adfectatio. haec eo tendit, quo illa pervenit. philosophia unde dicta sit apparet, ipso enim nomine fatetur quid amet. sapientiam quidam ita finierunt, ut dicerent divinorum et humanorum scientiam. quidam ita: sapientia est nosse divina et humana et horum causas. supervacua mihi haec videtur adiectio, quia causae divinorum humanorumque pars divinorum sunt. philosophiam quoque fuerunt qui aliter atque aliter finirent. alii studium illam virtutis esse dixerunt, alii studium corrigendae mentis, a quibusdam dicta est adpetitio rectae rationis. illud quasi constitit, aliquid inter philosophiam et sapientiam interesse. neque enim fieri potest ut idem sit quod adfectatur et quod adfectat. quomodo multum inter avaritiam et pecuniam interest, cum illa cupiat, haec concupiscatur, sic inter philosophiam et sapientiam. haec enim illius effectus ac praemium est: illa venit, ad hanc itur. sapientia est quam Graeci *σοφίαν* vocant. hoc verbo Romani quoque utebantur, sicut philosophia nunc quoque utuntur. quod et togatae tibi antiquae probabunt et inscriptus Dossenni monumento titulus: 'hospes resiste et sophian Dossenni lege'. quidam ex nostris, quamvis philosophia studium virtutis esset et haec peteretur, illa peteret, tamen non putaverunt illas distrahi posse. nam nec philosophia sine virtute est nec sine philosophia virtus. philo-

1 describitur *B* 5 si ut uidetur *B* 8 haec ostendit *B* 11 ut *primo ὁmiserat B* 16 mentis *correctum ex* meritis *B* 19 *a* potest *incipit folium secundum in B* 23 *.COΦIAN. B et similiter graeca cetera* 25 utimur *codex Rehdigeranus* 26 dossenimonomen *correctum in* dossennimonumento *manu fortasse eadem atramento minus fusco B*

sophia studium virtutis est, sed per ipsam virtutem: nec virtus autem esse sine studio sui potest nec virtutis studium sine ipsa. non enim quemadmodum in iis qui aliquid ex distanti loco ferire conantur, alibi est qui petit, alibi quod petitur, nec quemadmodum itinera quae ad urbes perducunt, *sic viae ad virtutem sunt* extra ipsam: ad virtutem venitur per ipsam, cohaerent inter se philosophia virtusque. philosophiae tres 9 partes esse dixerunt et maximi et plurimi auctores: moralem, naturalem, rationalem. prima conponit animum, secunda rerum naturam scrutatur, tertia proprietates verborum exigit et structuram et argumentationes, ne pro vero falsa subrepant. ceterum inventi sunt et qui in pauciora philosophiam et qui in plura diducerent. quidam ex peripateticis quartam partem 10 adiecerunt, civilem, quia propriam quandam exercitationem desideret et circa aliam materiam occupata sit. quidam adiecerunt his partem quam *οἰκονομικὴν* vocant, administrandae familiaris rei scientiam. quidam et de generibus vitae locum separaverunt. nihil autem horum in illa parte morali non reperietur. Epicurei duas partes philosophiae putaverunt esse, 11 naturalem atque moralem, rationalem removerunt. deinde cum ipsis rebus cogerentur ambigua secernere, falsa sub specie veri latentia coarguere, ipsi quoque locum quem de iudicio et regula appellant, alio nomine rationalem induxerunt, sed eum accessionem esse naturalis partis existimant. Cyrenaici 12 naturalia cum rationalibus sustulerunt et contenti fuerunt

4 loco] *primo* lece *B* 5 itinera] *prior* i *correcta fortasse ex* u *in B* urbem *uolgo* *sic refeci sententiam, cum lacunae uestigia in B appareant qui primo habuit* perducunt extra ipsam ad uirtute sunt uenitur per, *tum* sunt *post* ipsam *super additum*, uirtute *in* uirtutem *correctum*, *quod insequitur* sunt *deletum est* 7 *a* philosophiae *folium secundum uersum in B incipit* 13 deducerent *primo B* 14 adicerent *B* 15 adicerunt *correctum in* adiecerunt *B* 18 in] non *B* nón in illa *alii tollentes inferius illud* non 19 reperietur *mutatum in* repperietur *B* 24 existimant] *hinc in B folium tertium incipit*

moralibus, sed hi quoque quae removent, aliter inducunt. in quinque enim partes moralia dividunt, ut una sit de fugiendis et petendis, altera de adfectibus, tertia de actionibus, quarta de causis, quinta de argumentis. causae rerum ex naturali
13 parte sunt, argumenta ex rationali. Ariston Chius non tantum supervacuas esse dixit naturalem et rationalem, sed etiam contrarias. moralem quoque, quam solam reliquerat, circumcidit. nam eum locum qui monitiones continet, sustulit et paedagogi esse dixit, non philosophi, tamquam quidquam aliud
14 sit sapiens quam humani generis paedagogus. ergo cum tripertita sit philosophia, moralem eius partem primum incipiamus disponere. quam in tria rursus dividi placuit, ut prima esset inspectio suum cuique distribuens et aestimans quanto quidque dignum sit, maxime utilis. quid enim est tam necessarium quam pretia rebus inponere? secunda de impetu, de actionibus tertia. primum enim est, ut quanti quidque sit iudices, secundum, ut impetum ad illa capias ordinatum temperatumque, tertium, ut inter impetum tuum actionemque conveniat, ut in omnibus istis tibi ipse con-
15 sentias. quicquid ex tribus defuit, turbat et cetera. quid enim prodest in te aestimata habere omnia, si sis in impetu nimius? quid prodest inpetus repressisse et habere cupiditates in tua potestate, si in ipsa rerum actione tempora ignores nec scias quando quidque et ubi et quemadmodum agi debeat? aliud est enim dignitates et pretia rerum nosse, aliud

3 petendis *correctum in* expetendis *B* 5 partes *primo B* rationali] morali *B. potest plus aliquid fuisse uelut* neutrum ex morali, *sed male uolgo adiciunt* actiones ex morali 6 superuacua *primo B* rationalem] formalem *B* 9 pędacogi *primo B* quidquam *primo, tum* quicquam *B, denique* c *deletum et* s *super scriptum uidetur sed ut ea scriptura rursus extingueretur* alius *correctum in* aliud *B* 15 secunda de actionibus tertia de impetu *B* 16 quantum *B* 17 *ab* ut impetum *folium tertium uersum incipit in B* 20 defuit *mutatum in* defuerit *B. praeoptarim* deerit *cum et hoc et illud archetypus exhibuisse uideatur* 21 inter *B.* intus, integre, prudenter *alii* in *post* sis *uolgo omittunt* 23 sua *B*

articulos, aliud impetus refrenare et ad agenda ire, non ruere. tunc ergo vita concors sibi est, ubi actio non destituit impetum, impetus ex dignitate rei cuiusque concipitur proinde remissus acerque, prout illa digna est peti. naturalis pars 16
philosophiae in duo scinditur, corporalia et incorporalia. utraque dividuntur in suos, ut ita dicam, gradus. corporum locus in hos primum, in ea quae faciunt et quae ex his gignuntur: gignuntur autem elementa. ipse *de* elementis locus, ut quidam putant, simplex est, ut quidam, in materiam et causam omnia moventem et elementa dividitur. superest ut 17
rationalem partem philosophiae dividam. omnis oratio aut continua est aut inter respondentem et interrogantem discissa. hanc *διαλεκτικήν*, illam *ῥητορικὴν* placuit vocari. *ῥητορικὴ* verba curat et sensus et ordinem. *διαλεκτικὴ* in duas partes dividitur, in verba et significationes, id est in res quae dicuntur et vocabula quibus dicuntur. ingens deinde sequitur utriusque divisio. itaque hoc loco finem faciam et 'summa sequar fastigia rerum'. alioqui si voluero facere partium partes, quaestionum liber fiet. haec, Lucili virorum optime, quo minus 18
legas non deterreo, dummodo quicquid legeris, ad mores statim referas. illos conpesce, marcentia in te excita, soluta constringe, contumacia doma, cupiditates tuas publicasque quantum potes vexa. et istis dicentibus 'quo usque eadem?' responde: ego debebam dicere 'quo usque eadem peccabitis?' 19
remedia ante vultis quam vitia desinere? ego vero eo magis dicam et quia recusatis, perseverabo. tunc incipit medicina proficere, ubi in corpore alienato dolorem tactus expressit.

1 *inter* non *et* ruere *est* e *deleta in B* 2 destitui *B primo* 4 acerque] acrior *B cui* que *aut* ue *adponunt uolgo* 8 de *deest in B* 11 *a* philosophiae *folium quartum in B incipit* 12 discisa *B quae scriptura etiam in notis Tironianis inuenitur.* diuisa *Muretus* 17 *hemistichium Vergili Aen. I 342* 18 si *primo omiserat B* 20 elegeris *B* 22 cupitates *B primo* 25 ante uultis *minus atro colore uetus scriba addidit in B* 26 recusatis] i *correcta ex* a *uel* u *in B*

dicam etiam invitis profutura. aliquando aliqua ad vos non blanda vox veniat, et quia verum singuli audire non vultis, publice audite. quo usque fines possessionum propagabitis? ager uni domino, qui populum cepit, angustus est? quo usque arationes vestras porrigetis, ne provinciarum quidem spatio contenti circumscribere praediorum modum? inlustrium fluminum per privatum decursus est et amnes magni magnarumque gentium termini usque ad ostium a fonte vestri sunt. hoc quoque parum est, nisi latifundiis vestris maria cinxistis, nisi trans Hadriam et Ionium Aegaeumque vester vilicus regnat, nisi insulae, ducum domicilia magnorum, inter vilissima rerum numerantur. quam vultis late possidete, sit fundus quod aliquando imperium vocabatur, facite vestrum quicquid potestis, dum plus sit alieni. nunc vobiscum loquor, quorum aeque spatiose luxuria quam illorum avaritia diffunditur. vobis dico: quo usque nullus erit lacus cui non villarum vestrarum fastigia immineant? nullum flumen cuius non ripas aedificia vestra praetexant? ubicumque scatebunt aquarum calentium venae, ibi nova deversoria luxuriae excitabuntur? ubicumque in aliquem sinum litus curvabitur, vos protinus fundamenta iacietis, nec contenti solo nisi quod manu feceritis, mare agetis introrsus? omnibus licet locis tecta vestra resplendeant, aliubi inposita montibus in vastum terrarum marisque prospectum, aliubi ex plano in altitudinem montium educta, cum multa aedificaveritis, cum ingentia, tamen et singula corpora estis et parvola. quid prosunt multa cubicula? in uno iacetis. non

2 uultis] *hinc in B folium quartum uersum incipit* 4 cepit] *supra* ce *apex quidam hac specie* ↄ *apparet in B* 5 a rationib; uestris *B* statio *eadem manu mutatum in* statione *B* 7 magni *primo omiserat B* 9 latifundis *primo B* 10 ęgeumque *B* 11 uilissimarum *mutatum in* uilissima rerum *B. desideres* uestrarum 12 aliquando *correctum ex* aliqua *B* 18 scatebunt] *inter* s *et* c *littera rasa in B* aquarium *B sed* i *expuncta* 19 deuersoria *mutatum in* diuersoria *B* 20 facietis *B. ab* etis *incipit folium quintum* 21 mare] arme *B*

est vestrum ubicumque non estis. ad vos deinde transeo, 22
quorum profunda et insatiabilis gula hinc maria scrutatur,
hinc terras, alia hamis, alia laqueis, alia retium variis generibus cum magno labore persequitur: nullis animalibus nisi ex
5 fastidio pax est. quantulum ex istis epulis, quae per tot comparatis manus, fesso voluptatibus ore libatis? quantulum ex ista fera periculose capta dominus crudus ac nauseans gustat? quantulum ex tot conchyliis tam longe advectis per istum stomachum inexplebilem labitur? infelices, si quidem intelle-
10 gitis maiorem vos famem habere quam ventrem. haec aliis 23
dic, ut dum dicis, audias ipse, scribe, ut dum scribis, legas, omnia ad mores et ad sedandam rabiem adfectuum referens. stude, non ut plus aliquid scias, sed ut melius. Vale.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM

15 Quis dubitare, mi Lucili, potest, quin deorum immor- XO
talium munus sit quod vivimus, philosophiae quod bene vivimus? itaque tanto plus huic nos debere quam dis, quanto maius beneficium est bona vita quam vita, pro certo habe-retur, nisi ipsam philosophiam di tribuissent. cuius scientiam
20 nulli dederunt, facultatem omnibus. nam si hanc quoque 2
bonum vulgare fecissent et prudentes nasceremur, sapientia quod in se optimum habet, perdidisset, inter fortuita esset. nunc enim hoc in illa pretiosum atque magnificum est, quod non obvenit, quod illam sibi quisque debet, quod non ab alio
25 petitur. quid haberes quod in philosophia suspiceres, si beneficiaria res esset? huius opus unum est de divinis huma- 3

3 hamis *correctum ex* humis *B* 5 pax est] *conieci* parcit quantulum est ex *B unde* est quod ex *alii tollentes* quae 6 libastis *B primo* 7 nausaeangustat *sed* ae *cum* i *permutatum et* s *post* an *superscriptum B* 9 si quidem *posui:* esse quid *B.* ecquid *Gronouius* 10 alis *B primo* 12 sedendam *sed* a *supra alteram* e *B* adfectuum] tuum *principium est folio quinto uerso in B*

14 *inscriptio rubricata in B* 17 dis *sic B* 20 ulli *B* 21 fecisset *B* 22 non *ante* esset *addit B initio uersus* 23 adque *B* 24 quisque] e *ex correctura B*

nisque verum invenire. ab hac numquam recedit religio pietas iustitia et omnis alius comitatus virtutum consertarum et inter se cohaerentium. haec docuit colere divina, humana diligere, et penes deos imperium esse, inter homines consortium. quod aliquandiu inviolatum mansit, antequam societatem avaritia distraxit et paupertatis causa etiam is, quos fecit locupletissimos, fuit. desierunt enim omnia possidere, dum volunt propria. sed primi mortalium quique ex his geniti naturam incorrupti sequebantur, eundem habebant et ducem et legem, commissi melioris arbitrio. naturae est enim potioribus deteriora summittere. mutis quidem gregibus aut maxima corpora praesunt aut vehementissima. non praecedit armenta degener taurus, sed qui magnitudine ac toris ceteros mares vicit: elephantorum gregem excelsissimus ducit: inter homines pro summo est optimum. animo itaque rector eligebatur, ideoque summa felicitas erat gentium, in quibus non poterat potentior esse nisi melior: tuto enim quantum vult potest, qui se nisi quod debet non putat posse. illo ergo saeculo, quod aureum perhibent, penes sapientes fuisse regnum Posidonius iudicat. hi continebant manus et infirmiorem a validioribus tuebantur, suadebant dissuadebantque et utilia atque inutilia monstrabant. horum prudentia ne quid deesset suis providebat, fortitudo pericula arcebat, beneficentia augebat ornabatque subiectos. officium erat imperare, non regnum.

1 inueniri *B* 6 is *correctum in* iis *B* 7 desierunt] desiderium *B sed tres ultimae litterae expunctae et manu ut uidetur alia, certe scriptura minore superadditum* ant. *ab hoc uocabulo folium incipit sextum* 9 eandem *uolgo* 11 summittem ut is *correctum in* summittere mutis *B* corpora] *in prima syllaba in* or *rasuram quandam passus est B* 12 vehementissima] *extrema littera in B primum* e *tum* o *fuit, denique* a *superscripta est* precidit *B sed* i *in* e *correctum est* 13 magnitudinem *B* 14 excelsimus *B* 15 proximo est *B.* pro maximo *alii* 17 toto *B* tantum *uolgo* 18 putat esse *B* 20 continuebant *B primo* infirmiorem *mutatum in* infirmiores *B* 22 qui *post* suis *deletum in B* 23 prouidebant *B sed* n *expunctum* augebat] agebat *B*

nemo quantum posset adversus eos experiebatur, per quos coeperat posse. nec erat cuiquam aut animus in iniuriam aut causa, cum bene imperanti bene pareretur nihilque rex maius minari male parentibus posset, quam ut abirent e regno. sed 6 postquam subrepentibus vitiis in tyrannidem regna conversa sunt, opus esse legibus coepit, quas et ipsas inter initia tulere sapientes. Solon qui Athenas aequo iure fundavit, inter septem fuit sapientia notos. Lycurgum si eadem aetas tulisset, sacro illi numero accessisset octavus. Zaleuci leges Charondaeque laudantur: hi non in foro nec in consultorum atrio, sed in Pythagorae tacito illo sanctoque secessu didicerunt iura, quae florenti tunc Siciliae et per Italiam Graeciae ponerent. hactenus Posidonio adsentior: artes quidem a philo- 7 sophia inventas, quibus in cotidiano vita utitur, non concesserim, nec illi fabricae adseram gloriam. illa, inquit, sparsos et aut cavis tectos aut aliqua rupe suffossa aut exesae arboris trunco docuit tecta moliri. ego vero philosophiam iudico non magis excogitasse has machinationes tectorum supra tecta surgentium et urbium urbes prementium, quam vivaria piscium in hoc clausa, ut tempestatum periculum non adiret gula et quamvis acerrime pelago saeviente haberet luxuria portus suos, in quibus distinctos piscium greges saginaret. quid ais? philosophia homines docuit habere clavem et seram? 8 quid aliud erat avaritiae signum dare? philosophia haec cum tanto habitantium periculo inminentia tecta suspendit? parum

2 *a* posse *incipit in B folium sextum uersum* 4 abiret *B* 8 fuit] eui *B* Lycurgum] c *male mutatum in* g *B* 9 octaui zalluci *B* chorondaeque *B* 11 pythagora | etacito *primo B* 13 adsentio partes *B* quidem] *fortasse scribendum* quoque 14 *non nulli* in cotidiana uita utimur 15 sparsose caucasis lectos *B* 18 excogitasse] *post* x *littera rasa in B* 20 clausa] *prior* a *in locum incertae litterae substituta in B, scias fuisse* clusa *in archetypo* 21 acerrime] *extrema littera fortasse* i *fuit primo in B* pelagosae ueniente *B primo, in quo ab his uerbis septimum folium incipit* 23 qui | dais *primo B* glacem *sed* c *supra* g *et* u *supra* c *B* 24 quid *geminatum in B*

enim erat fortuitis tegi et sine arte et sine difficultate natu-
9 rale invenire sibi aliquod receptaculum. mihi crede, felix
illud saeculum ante ἀρχιτέκτονας fuit. ista nata sunt iam na-
scente luxuria, in quadratum tigna decidere et serra per de-
signata currente certa manu trabem scindere, 'nam primi cuneis
scindebant fissile lignum'. non enim tecta cenationi epulum
recepturae parabantur, nec in hunc usum pinus aut abies
deferebatur longo vehiculorum ordine vicis intrementibus, ut
10 ex illa lacunaria auro gravia penderent. furcae utrimque
suspensae fulciebant casam, spissatis ramalibus ac fronde
congesta et in proclive disposita decursus imbribus quamvis
magnis erat. sub his tectis habitavere, sed securi. culmus
11 liberos texit, sub marmore atque auro servitus habitat. in
illo quoque dissentio a Posidonio, quod ferramenta fabrilia
excogitata a sapientibus viris iudicat. isto enim modo dicat
licet sapientes, per quos 'tunc laqueis captare feras et fallere
visco inventum et magnos canibus circumdare saltus'. omnia
12 enim ista sagacitas hominum, non sapientia invenit. in hoc
quoque dissentio, sapientes fuisse qui ferri metalla et aeris
invenerint, cum incendio silvarum adusta tellus in summo
venas iacentes liquefactas fudisset. ista tales inveniunt, quales
13 colunt. ne illa quidem tam suptilis mihi quaestio videtur
quam Posidonio, utrum malleus in usu esse prius an forcipes
coeperint. utraque invenit aliquis excitati ingenii, acuti, non
magni nec elati, et quicquid aliud corpore incurvato et tantum

3 antea *PKIAHKTOC* fuit. antetectores. ista *et supra graecum uerbum APXITEKTOC B* 4 sera *primo B* 5 *Vergili uersus georg. I 144* primum *correctum in* primi *manu altera B* 8 uicit *B* 10 fulgebant *B primo* 12 sed *quod in extremo uersu B habet omittunt multi* 14 ferramenta] menta *principium est folio septimo uerso in B* 15 iudicas *corr. in* iudicat *B* iusto *B malo* dicas 16 sapientis *primo B Vergili georg. I 139 140 ubi* tum *libri plurimi tradunt* 21 iacentis *B primo* liquefacta *B* ista] ipsa *B fortasse* inuenerunt 23 maleus *B primo* esset *B* forfices *B sed supra scripta* c *et* p *est* 25 tantum] antimo *B sed ut* ti *obscurius scriptum sit primoque uideatur fuisse* anumo. *edebant* animo

humum spectante quaerendum est. sapiens facilis victu fuit, quidni? cum hoc quoque saeculo esse quam expeditissimus cupiat. quomodo, oro te, convenit ut et Diogenen mireris et 14
Daedalum? uter ex his sapiens tibi videtur? qui serram commentus est, an ille qui cum vidisset puerum cava manu bibentem aquam, fregit protinus exemptum e perula calicem *cum* hac obiurgatione sui: 'quamdiu homo stultus supervacuas sarcinas habui?', qui se conplicuit in dolio et in eo cubitavit? hodie utrum tandem sapientiorem putas, qui invenit quemad- 15
modum in inmensam altitudinem crocum latentibus fistulis exprimat, qui euripos subito aquarum impetu implet aut siccat et versatilia cenationum laquearia ita coagmentat, ut subinde alia facies atque alia succedat et totiens tecta quotiens fericula mutentur, an eum qui et aliis et sibi hoc monstrat, quam nihil nobis natura durum ac difficile imperaverit, posse nos habitare sine marmorario ac fabro, posse nos vestitos esse sine commercio sericorum, posse nos habere usibus nostris necessaria, si contenti fuerimus iis quae terra posuit in summo? quem si audire humanum genus voluerit, tam supervacuum sciet sibi cocum esse quam militem. illi sapientes fuerunt 16
aut certe sapientibus similes, quibus expedita erat tutela corporis. simplici cura constant necessaria: in delicias laboratur. non desiderabis artifices, si sequare naturam. illa noluit esse districtos: ad quaecumque nos cogebat, instruxit. frigus intolerabilest corpori nudo. quid ergo? non pelles ferarum et aliorum animalium a frigore satis abundeque defendere queunt? non corticibus arborum pleraeque gentes tegunt corpora? non avium plumae in usum vestis conseruntur? non hodieque

4 sapiens *correctum ex* sapienti *B* seram *B* 7 cum *deest in B* 8 conplacuit *sed* i *supra* a *B* doleo *B primo* 10 enimensamultitudinem *corr. in* in inmensam altitudinem *B* crocum] *hinc incipit folium octauum in B* 13 n *in* totiens *expuncta in B, item in* quotiens fericula *B sed* i *expuncta* 17 seruorum *B* 19 si] sibi *primo B* 23 si *primo omiserat B* sequere *B sed* a *supra* e *mediam* 26 aliarum *B* defende *primo B*

magna Scytharum pars tergis vulpium induitur ac murum, quae
17 tactu mollia et inpenetrabilia ventis sunt? opus est tamen
calorem solis aestivi umbra crassiore propellere. quid ergo?
non vetustas multa abdidit loca, quae vel iniuria temporis vel
alio quolibet casu excavata in specum recesserunt? quid ergo?
non quilibet virgeam cratem texuerunt manu et vili oblive-
runt luto, deinde stipula aliisque silvestribus operuere fasti-
gium, et pluviis per devexa labentibus hiemem transire securi?
quid ergo? non in defosso latent Syrticae gentes quibusque
propter nimios solis ardores nullum tegimentum satis repel-
18 lendis caloribus solidum est nisi ipsa arens humus? non fuit
tam inimica natura, ut cum omnibus aliis animalibus facilem
actum vitae daret, homo solus non posset sine tot artibus
vivere. nihil horum ab illa nobis imperatum est, nihil aegre
quaerendum, ut possit vita produci. ad parata nati sumus:
nos omnia nobis difficilia facilium fastidio fecimus. tecta te-
gimentaque et fomenta corporum et cibi et quae nunc ingens
negotium facta sunt, obvia erant et gratuita et opera levi
parabilia: modus enim omnium prout necessitas erat: nos ista
pretiosa, nos mira, nos magnis multisque conquirenda artibus
19 fecimus. sufficit ad id natura, quod poscit. a natura luxuria
descivit, quae cotidie se ipsa incitat et tot saeculis crescit et
ingenio adiuvat vitia. primo supervacua coepit concupiscere,

1 quae *primum uerbum in folio octauo uerso in B* 2 tamen] *potius* etiam 4 uetustas] *haec mutilata uidentur nec sufficere puto* se in multa: dedit *Maduigius aduersar. II p. 495* 6 quaelibet *B.* quamlibet *uolgo*, quaelibet uirgea in cratem *Haasius* obliuerunt *mutatum in* oblinierunt *B* 7 deinde despicula *B fortasse* foliisque uastigium *B hiat sententia, desideramus enim* ut et aestatem possent 8 cluuiis *B* latentibus *B* transiere *uolgo* 12 facile *B* 14 aegrae *primo B* 16 tegementaque *primo B* 17 et *ante* quae *delet Maduigius* 19 prout *interpretamentum uisum est Maduigio* 20 misera *B* conquirenda] *a* renda *incipit quaternio secundus in A cui primus ereptus erat et B in quo post* conqui *in margine infimo subnotatum est* QI 23 inienio *A* uicia *A*

inde contraria, novissime animum corpori addixit et illius deservire libidini iussit. omnes istae artes, quibus aut circitatur civitas aut strepit, corporis negotium gerunt, cui omnia olim tamquam servo praestabantur, nunc tamquam domino parantur. itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinae sunt, hinc odores coquentium, hinc molles corporis motus docentium mollesque cantus et infractos. recessit enim ille naturalis modus desideria ope necessaria finiens, iam rusticitatis et miseriae est velle quantum sat est. incredibilest, mi Lucili, quam facile etiam magnos viros dulcedo orationis abducat a vero. ecce Posidonius, ut mea fert opinio, ex is qui plurimum philosophiae contulerunt, dum vult describere primum, quemadmodum alia torqueantur fila, alia ex molli solutoque ducantur, deinde quemadmodum tela suspensis ponderibus rectum stamen extendat, quemadmodum subtemen insertum, quod duritiam utrimque conprimentis tramae remolliat, spatha coire cogatur et iungi, textrini quoque artem a sapientibus dixit inventam, oblitus postea repertum hoc subtilius genus, in quo 'tela iugo vincta est, stamen secernit harundo, inseritur medium radiis subtemen acutis, quod lato feriunt insecti pectine dentes'. quid si contigisset illi videre has nostri temporis telas, quibus vestis nihil celatura conficitur, in qua non dico nullum corpori auxilium, sed nullum pudori est? transit deinde ad agri- 21
colas, nec minus facunde describit proscissum aratro solum et iteratum, quo solutior terra facilius pateat radicibus, tunc sparsa semina et collectas manu herbas, ne quid fortuitum et

1 nouissimae *B sed* a *expuncta* 2 oms *A* 3 corpori *AB* 9 fas *AB sed in B minutioribus litteris eadem opinor manu superscriptum* sat *est* 10 a *omittunt AB* 11 his *AB* 13 mollis *A* deinde] *primo* de *B* 16 utrumque *AB sed in B inter* r *et* u *erasus aliqui ductus* conprimentis *principium est uerso folio primo in AB* 18 *Ouidi uersus metamorph. VI 55 ss.* 19 iuncta *AB* 20 quod digiti expediunt atque inter stamina ductum percusso feriunt insecti *Ouidius* pariunt *AB* 21 uidere] addere *AB.* adire *alii* in quibus *AB* 24 pudori est *B:* pudorẽ. *A* 25 iteratum] inter aratrum *AB* solucior *A* 26 spersa *A*

agreste succrescat, quod necet segetem. hoc quoque opus ait esse sapientium, tamquam non nunc quoque plurima cultores agrorum nova inveniant, per quae fertilitas augeatur.
22 deinde non est contentus his artibus, sed in pistrinum sapientem summittit. narrat enim quemadmodum rerum naturam imitatus panem coeperit facere. receptas, inquit, in os fruges concurrens inter se duritia dentium frangit, et quicquid excidit, ad eosdem dentes lingua refertur: tunc vero miscetur, ut facilius per fauces lubricas transeat. cum pervenit in ventrem, aequali eius fervore concoquitur, tunc demum corpori
23 accedit. hoc aliquis secutus exemplar lapidem asperum aspero inposuit ad similitudinem dentium, quorum pars immobilis motum alterius exspectat: deinde utriusque attritu grana franguntur et saepius regeruntur, donec ad minutiam frequenter trita redigantur. tum farinam aqua sparsit et adsidua tractatione perdomuit finxitque panem, quem primo cinis calidus et fervens testa percoxit, deinde furni paulatim reperti et alia genera quorum fervor serviret arbitrio. non multum afuit,
24 quin sutrinum quoque inventum a sapientibus diceret. omnia ista ratio quidem, sed non recta ratio commenta est. hominis enim, non sapientis inventa sunt, tam mehercules quam navigia, quibus amnes quibusque mària transimus aptatis ad excipiendum ventorum impetum velis et additis a tergo gubernaculis, quae huc atque illuc cursum navigii torqueant: exemplum a piscibus tractum est, qui cauda reguntur et levi
25 eius in utrumque momento velocitatem suam flectunt. omnia,

1 agrestem *B sed* m *transfixa* 5 narrant *A* 6 ceperit *B primo* inquid *A* 8 et umore miscetur *conieci,* saliuae *post* uero *uetus emendator addidit* 9 *a* lubricas *incipit folium quaternionis secundi secundum in AB* 10 aequali eius *B sed* culi *supra* eius *scriptum est,* equaliculi *A in quo* q *ex* o *facta est.* aqualiculi *uolgo* 13 franguntur] *prior* r *ex* a *facta in A* 14 minutitiam *sed* ti *priore loco expunctum B* 16 fixitque *primo B* 17 paulatim] *alteram* a *ex* ic *ut uidetur A* 22 transiuimus *A* 24 adque *AB* torqueat *B primo*

inquit, haec sapiens quidem invenit, sed minora quam ut ipse tractaret, sordidioribus ministris dedit. immo non aliis excogitata ista sunt, quam quibus hodieque curantur. quaedam nostra demum prodisse memoria scimus, ut specularium usum perlucente testa clarum transmittentium lumen, ut suspensuras balneorum et inpressos parietibus tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima simul ac summa foveret aequaliter. quid loquar marmora, quibus templa, quibus domus fulgent? quid lapideas moles in rotundum ac leve formatas, quibus porticus et capacia populorum tecta suscipimus? quid verborum notas, quibus quamvis citata excipitur oratio et celeritatem linguae manus sequitur? vilissimorum mancipiorum ista commenta sunt: sapientia altius sedet nec 26
manus edocet, animorum magistra est. vis scire, quid illa eruerit, quid effecerit? non decoros corporis motus nec varios per tubam ac tibiam canalis, quibus exceptus spiritus aut in exitu aut in transitu formatur in vocem, non arma nec muros nec bello utilia molitur, paci favet et genus humanum ad concordiam vocat. non est, inquam, instrumentorum ad 27
usus necessarios opifex. quid illi tam parvola adsignas? artificem vides vitae. alias quidem artes sub dominio habet, nam cui vita, illi vitae quoque ornantia serviunt: ceterum ad beatum statum tendit, illo ducit, illo vias aperit. quae 28

1 inquid *A* minor | aquam *primo B deinde* a *in altero uersiculo deleta, priori addita est* 2 *ab* immo *folium secundum uersum incipit in AB* 3 iis *ante* ista *expunctum in B* 4 nostrae *AB sed in B* e *expuncta* prodidisse *AB* memoriam *AB sed in B* m *ultima expuncta* 5 transmitentium *primo A* 7 ac *B:* ae *A* 10 suscepimus *corr. in* suscipimus *B* 14 magnus *AB sed in B* g *expuncta* 15 efferit *primo A* dedecoros *AB, in B* o *posterior in rasura est* 16 turbam *primo B* canalis *Maduigius:* cantus *A* cantis aliqui *B sed in priore uerbo* i *in* u *correctum, alterum totum punctis notatum* 18 bella *AB* 20 necessario *A* illa *B sed* a *expuncta et* i *super addita a* tam *quaternionis secundi tertium folium in AB incipit* parauiola *aut potius* paraiuola *A* 21 domino *primo B* 22 *post* uitae *intercidisse uerbum uidetur.* uitam *alii, alii* ornamenta

sint mala, quae videantur ostendit, vanitatem exuit mentibus, dat magnitudinem solidam, inflatam vero et ex inani speciosam reprimit, nec ignorari sinit inter magna quid intersit et tumida, totius naturae notitiam ac suae tradit. quid sint di qualesque declarat, quid inferi, quid lares et genii, quid in secundam numinum formam animae perpetitae, ubi consistant, quid agant, quid possint, quid velint. haec eius initiamenta sunt, per quae non municipale sacrum, sed ingens deorum omnium templum, mundus ipse reseratur, cuius vera simulacra verasque facies cernendas mentibus protulit. nam ad
29 spectacula tam magna hebes visus est. ad initia deinde rerum redit aeternamque rationem toti inditam et vim omnium seminum singula proprie figurantem. tum de animo coepit inquirere, unde esset, ubi, quamdiu, in quot membra divisus. deinde a corporibus se ad incorporalia transtulit veritatemque et argumenta eius excussit, post haec quemadmodum discernerentur vitae aut vocis ambigua, in utraque enim falsa
30 veris inmixta sunt. non abduxit, inquam, se, ut Posidonio videtur, ab istis artibus sapiens, sed ad illas omnino non venit. nihil enim dignum inventu iudicasset, quod non erat dignum perpetuo usu iudicaturus. ponenda non sumeret.
31 Anacharsis, inquit, invenit rotam figuli, cuius circuitu vasa formantur. deinde quia apud Homerum invenitur figuli rota, malunt videri versus falsos esse quam fabulam. ego nec Anacharsim auctorem huius rei fuisse contendo, et si fuit, sapiens quidem hoc invenit, sed non tamquam sapiens: sicut multa sapientes faciunt, qua homines sunt, non qua sapientes.

3 *primo* sint *AB* 4 tocius *A* dī *B* 5 qui inferi *AB* 6 nominum *AB* animae] ę *in fine in rasura B* perpetuatae *explicant*, prouectae *Gothofredus*, receptae *Maduigius* 8 eorum *primo B* 10 cernendis *AB* 14 quod *corr. in* quot *B* menbra *A* 15 se ad] sed *primo B* transtulit *primum uerbum in uerso folio tertio in AB* 18 adduxit *B sed correctum in* abduxit 22 inquid *A. in eius margine haec relicta erat inscriptio* ... i]nuenit rotam | [fig]uli 24 mauult *plerique* 25 *potius* concedo 27 quã *A* quam *sed* m *expuncta B*

puta velocissimum esse sapientem: cursu omnes anteibit, qua velox est, non qua sapiens. cuperem Posidonio aliquem vitrearium ostendere, qui spiritu vitrum in habitus plurimos format, qui vix diligenti manu effingerentur. haec inventa sunt, postquam sapientiam invenire desivimus. Democritus, 32 inquit, invenisse dicitur fornicem, ut lapidum curvatura paulatim inclinatorum medio saxo alligaretur. hoc dicam falsum esse. necesse est enim ante Democritum et pontes et portas fuisse, quarum fere summa curvantur. excidit porro vobis eundem De- 33 mocritum invenisse, quemadmodum ebur molliretur, quemadmodum decoctus calculus in zmaragdum converteretur, qua hodieque coctura inventi lapides *in* hoc utiles colorantur. ista sapiens licet invenerit, non qua sapiens erat, invenit. multa enim facit, quae ab inprudentissimis aut aeque fieri videmus aut peritius atque exercitatius. quid sapiens investigaverit, quid in lucem 34 protraxerit, quaeris? primum verum naturamque, quam non ut cetera animalia oculis secutus est tardis ad divina. deinde vitae legem, quam ad universa derexit, nec nosse tantum sed sequi deos docuit et accidentia non aliter excipere quam imperata. vetuit parere opinionibus falsis et quanti quidque esset, vera aestimatione perpendit. damnavit mixtas paenitentia voluptates et bona semper placitura laudavit et palam fecit felicissimum esse cui felicitate non opus est, potentissimum esse qui se habet in potestate. non de ea philosophia loquor, quae 35

1 sapientes *A* omnis *primo B* 2 uitrearium *mutatum in* uitriarium *B*, uitriarum *A* 3 uitrum] u *prior correcta ex* a *aut simili littera, post* r *erasa litterula in B* in *omisit A* 4 effringerentur *AB sed in B* r *prima expuncta* 5 sapientem *AB* desimus *primo B* 6 inquid *A* inuenit se *primo B* forficem *corr. in* fornicem *B* 7 alligarentur *AB sed in B* n *expuncta. a* rentur *in A quartum secundi quaternionis folium incipit, totum uocabulum uni id est priori paginae intulit B sed ut* reñt' *post adiectas esse putarem* 10 ebor *sed* u *supra* o *B* molliretur] ll *corr. fortasse ex* o *A* 11 szmaragdum *sic A* quia *A* 12 in *omittunt AB* 14 uidimus *AB* 16 rerum naturam quam *uolgo* 18 direxit *AB sed mutatum ex* derexit *B* 19 inperata *A* 21 pertendit *B primo* 23 felicitatem *AB sed in B* m *expuncta*

civem extra patriam posuit, extra mundum deos, quae virtutem donavit voluptati, sed de illa quae nullum bonum putat nisi quod honestum est, quae nec hominis nec fortunae muneribus deleniri potest, cuius hoc pretium est, non posse pretio capi. hanc philosophiam fuisse illo rudi saeculo, quo adhuc artificia deerant et ipso usu discebantur utilia, non credo.
36 secutast fortunata tempora, cum in medio iacerent beneficia naturae promiscue utenda, antequam avaritia atque luxuria dissociavere mortales et ad rapinam ex consortio discurrere. non erant illi sapientes viri, etiam si faciebant facienda sa-
37 pientibus. statum quidem generis humani non alium quisquam suspexerit magis, nec si cui permittat deus terrena formare et dare gentibus mores, aliud probaverit quam quod apud illos fuisse memoratur, apud quos 'nulli subigebant arva coloni, ne signare quidem aut partiri limite campum fas erat: in medium quaerebant, ipsaque tellus omnia liberius nullo poscente
38 ferebat'. quid hominum illo genere felicius? in commune rerum natura fruebantur, sufficiebat illa ut parens ita tutela omnium, haec erat publicarum opum secura possessio. quidni ego illud locupletissimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem invenire non posses? inrupit in res optime positas avaritia, et dum seducere aliquid cupit atque in suum vertere, omnia fecit aliena et in angustum se ex inmenso redegit. avaritia paupertatem intulit et multa concupiscendo omnia

1 ex patriam *primo B* extra mundum *prima uerba in folio quarto uerso in AB* 2 sed illa *AB* 4 deleri *AB* 7 secutast *posui:* sicutaut *AB* 10 facienda] n *ex* m *B* 11 no *erasum ante* non *B* aliũm] u *ex* a *A* 12 susspexerit *A* formane *primo A* 14 *Vergiliana georg. I 125 ss.* subiciebant *A, in B* g *maiuscula est et quae* c *litterae infra adtextam* i *habere uideatur* 15 ne sperare *AB* 16 ipsaquae *B sed* a *altera expuncta* 17 genore *AB* 18 naturã *AB sed in B punctum inpositum flexui* pares *A* ita] in *AB.* in tutelam *uolgo* 19 *a* publicarum *incipit quaternionis secundi folium quintum in AB* 22 auaria *A* 23 facit *primo A* ex in mense ex inmenso *AB* redegit] redacti *AB* 24 *etiam margo in A exhibuit* Auar[itia concupiscenda *sed* o *supra* a *B*

amisit. licet itaque nunc conetur reparare quod perdidit, licet 39
agros agris adiciat vicinum vel pretio pellens vel iniuria, licet
in provinciarum spatium rura dilatet et possessionem vocet
per sua longam peregrinationem: nulla nos finium propagatio
eo reducet unde discessimus. cum omnia fecerimus, multum
habebimus: universum habebamus. terra ipsa fertilior erat 40
inlaborata et in usus populorum non diripientium larga. quid-
quid natura protulerat, id non minus invenisse quam in-
ventum monstrare alteri voluptas erat. nec ulli aut superesse
poterat aut deesse, inter concordes dividebatur. nondum
valentior inposuerat infirmiori manum, nondum avarus abs-
condendo quod sibi iaceret, alium necessariis quoque exclu-
serat: par erat alterius ac sui cura. arma cessabant incruen- 41
taeque humano sanguine manus odium omne in feras ver-
terant. illi quos aliquod nemus densum a sole protexerat,
qui adversus saevitiam hiemis aut imbris vili receptaculo tuti
sub fronde vivebant, placidas transigebant sine suspirio noctes.
sollicitudo nos in nostra purpura versat et acerrimis excitat
stimulis: at quam mollem somnum illis dura tellus dabat.
non inpendebant caelata laquearia, sed in aperto iacentes 42
sidera superlabebantur, et insigne spectaculum noctium mundus
in praeceps agebatur silentio tantum opus ducens. tam in-
terdiu illis quam nocte patebant prospectus huius pulcherrimae
domus, libebat intueri signa ex media caeli parte vergentia,
rursus ex occulto alia surgentia. quidni iuvaret vagari inter 43
tam late sparsa miracula? at vos ad omnem tectorum pa-
vetis sonum, et inter picturas vestras si quid increpuit, fugi-
tis attoniti. non habebant domos instar urbium. spiritus ac

1 nunc concurrere parare *AB* 2 pelleris *AB* 4 suam *AB sed in A* m *transfossa* 11 abscondendo] dendo *principium est quinto folio uerso in AB* 13 pareat *primo B* incruenta eque *A* 17 noctis *A idemque primo in B fuisse putaui* 18 nostrã *AB sed in B flexura puncto notata est* purpuram *AB sed in B* m *expuncta* 20 iacentis *primo B* 22 dicens *AB* 23 nocte] c *fortasse ex* r *A* patebat *multi* 24 signa] g *ex* n *A* 26 ad uos *primo B* 27 siquit *A*

liber inter aperta flatus et levis umbra rupis aut arboris et perlucidi fontes rivique non opere nec fistula nec ullo coacto itinere obsolefacti sed sponte currentes et prata sine arte formosa, inter haec agreste domicilium rustica politum manu, haec erat secundum naturam domus, in qua libebat habitare nec ipsam nec pro ipsa timentem: nunc magna pars nostri
44 metus tecta sunt. sed quamvis egregia illis vita fuerit et carens fraude, non fuere sapientes, quando hoc iam in opere maximo nomen est. non tamen negaverim fuisse alti spiritus viros et ut ita dicam, a dis recentes. neque enim dubium est, quin meliora mundus nondum effetus ediderit. quemadmodum autem omnibus indoles fortior fuit et ad labores paratior, ita non erant ingenia omnibus consummata. non enim
45 dat natura virtutem, ars est bonum fieri. illi quidem non aurum nec argentum nec perlucidos *lapides in* ima terrarum faece quaerebant parcebantque adhuc etiam mutis animalibus: tantum aberat, ut homo hominem non iratus, non timens, tantum spectaturus occideret. nondum vestis illis erat picta,
46 nondum texebatur aurum, adhuc nec eruebatur. quid ergo? ignorantia rerum innocentes erant. multum autem interest, utrum peccare aliquis nolit an nesciat. deerat illis iustitia, deerat prudentia, deerat temperantia ac fortitudo. omnibus his virtutibus habebat similia quaedam rudis vita: virtus non contingit animo nisi instituto et edocto et ad summum adsidua exercitatione perducto. ad hoc quidem, sed sine hoc nascimur, et in optimis quoque antequam erudias, virtutis materia, non virtus est. Vale.

1 perflatus *AB sed* per *expunctum in B* leuis] *hinc incipit quaternionis secundi folium sextum in AB* 3 ponte *A* 4 formasa *sed* o *supra priorem* a *A* 8 in opere *sine* animo *non sufficit* 10 dis *B* 11 effectus *AB sed in B* c *deleta* 13 ingenita *AB sed in B* t *expuncta* consumata *A* 15 lapides in *omittunt AB* 16 multis *AB* 17 ut *deest in AB* 19 texabatur *A a* quid *uersum folium sextum incipit in AB* 20 rerum] e *ex* u *A* 21 an] aut *AB* 24 et] ad *A in fine uersus eadem sede quam in proximo uersu* ad hoc *obtinebat* edicto *sed* o *supra* i *B. fortasse olim* erudito *legebatur*

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM

Liberalis noster nunc tristis est nuntiato incendio, quo xci
Lugdunensis colonia exusta est. movere hic casus quemlibet
posset, nedum hominem patriae suae amantissimum. quae
res effecit ut firmitatem animi sui quaerat, quam videlicet ad
ea quae timeri posse putabat, exercuit. hoc vero tam inopi-
natum malum et paene inauditum non miror si sine metu
fuit, cum esset sine exemplo. multas enim civitates incendium
vexavit, nullam abstulit. nam etiam ubi hostili manu in tecta
ignis inmissus est, multis locis deficit, et quamvis subinde
excitetur, raro tamen sic cuncta depascitur, ut nihil ferro re-
linquat. terrarum quoque vix umquam tam gravis et perni-
ciosus fuit motus, ut tota oppida everteret. numquam deni-
que tam infestum ulli exarsit incendium, ut nihil alteri super-
esset incendio. tot pulcherrima opera, quae singula inlustrare 2
urbes singulas possent, una nox stravit, et in tanta pace
quantum ne bello quidem timeri potest, accidit. quis hoc
credat? ubique armis quiescentibus, cum toto orbe terrarum
diffusa securitas sit, Lugudunum quod ostendebatur in Gallia
quaeritur. omnibus fortuna, quos publice adflixit, quod pas-
suri erant timere permisit: nulla res magna non aliquod ha-
buit ruinae suae spatium: in hac una nox interfuit inter
urbem maximam et nullam. denique diutius illam tibi perisse,
quam periit, narro. haec omnia Liberalis nostri adfectum in- 3

inscriptio epistulae rubricata in AB, LI *in* LVCILIO *ex rasura A*
5 *primo* efficit *B* adaeque timeri *A* 7 mirror *A* si *ante* sine
primo omiserat B 9 iniecta *B* iniaecta *A* 10 immissus *A* defe-
cit *AB* 11 ut] *hinc incipit quaternionis secundi folium septimum
in AB* 12 pernitiosus *sed* c *supra* t *B* 13 oppidę | uerteret *cor-
rectum in* oppida | euerteret *B* 17 quis *uersui praepositum manu
eadem in B* 20 publicae *primo B* puplice *A* 21 temere *sed* i
supra e *primam B* 23 diuicius *A* 24 perit naro *primo B* ad-
fectum *corr. in* affectum *B* affectum *A* inclinandum *AB*

clinant adversus sua firmum et erectum. nec sine causa concussus est. inexpectata plus adgravant, novitas adicit calamitatibus pondus, nec quisquam mortalium non magis quod
4 etiam miratus est, doluit. ideo nihil nobis inprovisum esse debet. in omnia praemittendus animus cogitandumque non 5 quidquid solet, sed quicquid potest fieri. quid enim est quod non fortuna cum voluit, ex florentissimo detrahat? quod non eo magis adgrediatur et quatiat, quo speciosius fulget? quid
5 illi arduum quidve difficile est? non una via semper, ne tota quidem incurrit. modo nostras in nos manus advocat, modo 10 suis contenta viribus invenit pericula sine auctore. nullum tempus exceptum est, in ipsis voluptatibus causae doloris oriuntur. bellum in media pace consurgit et auxilia securitatis in metum transeunt: ex amico inimicus, hostis ex socio. in subitas tempestates hibernisque maiores agitur aestiva 15 tranquillitas. sine hoste patimur hostilia, et cladis causas, si alia deficiunt, nimia sibi felicitas invenit. invadit temperantissimos morbus, validissimos phthisis, innocentissimos poena, secretissimos tumultus. eligit aliquid novi casus, per quod
6 velut oblitis vires suas ingerat. quidquid longa series multis 20 laboribus, multa deum indulgentia struxit, id unus dies spargit ac dissipat. longam moram dedit malis properantibus qui diem dixit: hora momentumque temporis evertendis imperiis

1 aduersus sueta *Lipsius. immo* aduersus singula 2 adgrabant *sed* u *supra* b *B* adgrabuant *A* 4 uobis *A* 5 permittendus *AB* cogitandumque] *a* dumque *incipit folium septimum uersum in B, a* non *in A* 7 furtuna *A et primo B* filorentissimo *A* 8 *in* quatiat *post primam syllabam erasa littera tanquam* quanti- *fuerit in B* 9 quiduae dificilile *A* 10 nostros *sed* a *superscriptum recentiore manu in B* nostros *A* 13 securitas *A* 15 maioribus *B sed* ibu *punctis notatae et* e *superscripta est*, maiore. agitur *A* 16 hostae *A* claudis *primo B* 18 pthisis *AB* 19 s *ultimam in* innocentissimos *et* secretissimos *superadditam habet B* 22 *post* morā *una littera rasa in B* didit *A* 23 horam *AB* temporis] *a* ris *incipit folium quaternionis secundi octavum in AB*

sufficit. esset aliquod inbecillitatis nostrae solacium rerumque nostrarum, si tam tarde perirent cuncta quam fiunt: nunc incrementa lente exeunt, festinatur in damnum. nihil privatim, 7 nihil publice stabile est, tam hominum quam urbium fata vol- 5 vuntur. inter placidissima terror existit, nihilque extra tumultuantibus causis mala, unde minime exspectabantur, erumpunt. quae domesticis bellis steterant regna, quae externis, inpellente nullo ruunt. quota quaeque felicitatem civitas pertulit? cogitanda ergo sunt omnia et animus adversus ea quae 10 possunt evenire, firmandus. exilia, tormenta morbi, bella, 8 naufragia meditare. potest te patriae, potest patriam tibi casus eripere, potest te in solitudines abigere, potest hoc ipsum in quo turba suffocatur fieri solitudo. tota ante oculos sortis humanae condicio ponatur, nec quantum frequenter evenit, 15 sed quantum plurimum potest evenire, praesumamus animo, si nolumus opprimi nec illis inusitatis velut novis obstupefieri. in plenum cogitanda fortuna est. quotiens Asiae, quotiens 9 Achaiae urbes uno tremore ceciderunt? quot oppida in Syria, quot in Macedonia devorata sunt? Cypron quotiens 20 vastavit haec clades, quotiens in se Paphus corruit? frequenter nobis nuntiati sunt totarum urbium interitus, et nos inter quos ista frequenter nuntiantur, quota pars omnium sumus? consurgamus itaque adversus fortuita, et quidquid inciderit, sciamus non esse tam magnum quam rumore iactetur. civitas 10

1 sufficit *sed* ere *supra duas ultimas litteras punctis notatas B* sufficere *A* esse *A et primo B* inbecilitatis *primo A* solatium *A* 2 tanta reperirent *AB* finiunt *AB* 3 priuatum *primo B* 6 expectabantur *A* 11 meditari *AB* 12 abicere *AB* 14 conditio *sed* c *supra* t *B* condictio *A* 16 nec illo *sed* o *deletum et* is *superscriptum B* inusitatis *primo sine ultima* s *B* 17 quotiens asiae] *hinc incipit folium octavum uersum in AB* 18 quod *utrobique B sed correctum in* quot siria *A* 19 n *in* quotiens *utrobique superne notatum puncto B* 22 tota *sed* quo *supra* to *B* per somnium *A in quo praepositio per notam solitam scripta est* 23 incederit *correctum in* inciderit *AB* 24 saciamus *A* nos *sed* n *supra* s *B* qua *primo B* iacetetur *A* (et *post* c *per notam*)

arsit opulenta ornamentumque provinciarum, quibus et inserta erat et excepta, uni tamen inposita et huic non latissimo monti. omnium istarum civitatium, quas nunc magnificas ac nobiles audis, vestigia quoque tempus eradet. non vides quemadmodum in Achaia clarissimarum urbium iam fundamenta consumpta sint nec quicquam extet ex quo appareat illas saltem fuisse? non tantum manu facta labuntur, nec tantum humana arte atque industria posita vertit dies: iuga montium diffluunt, totae desedere regiones, operta sunt fluctibus quae procul a conspectu maris stabant. vasta vis ignium colles per quos relucebat erosit et quondam altissimos vertices, solacia navigantium ac speculas, ad humile deduxit. ipsius naturae opera vexantur, et ideo aequo animo ferre debemus urbium excidia. casurae stant, omnes hic exitus manet, sive ventorum vis flatusque per clusa violenti pondus sub quo tenentur excusserint, sive torrentium *inpetus* in abdito vastior obstantia effregerit, sive flammarum violentia conpaginem soli ruperit, sive vetustas a qua nihil tutum est expugnaverit minutatim, sive gravitas caeli egesserit populos et situs deserta corruperit. enumerare omnes fatorum vias longum est. hoc unum sc̃io: omnia mortalium opera mortalitate

2 altissimo *AB* 4 audis *scriptum in rasura manu fortasse recentiore B.* uides *alii codices* 6 consumta *A* sint *correctum fortasse ex* ant *A* qua *AB* apareat *A* 7 saltem *corr. in* saltim *B* saltim *A* 8 arte] rt *e correctura B* 9 sunt *in loco raso septem litterarum capaci B* 10 uastauit *AB* ignium *B sed* s *supra* um *syllabam punctis notatam,* ignis *A* 11 relugebat *primo B. hic desinit quaternio secundus cuius notam uterque codex imo margine inscriptam habet* QII, *ab* erosit *incipit tertii quaternionis primum folium in AB* altissimo *A* 12 solatia *A* adhumilem *B* ad humilẽ *A sed ut supra* e *lineolam duxisse videretur interpolator idem qui* arenam *adscripsit aetate recentissima* 14 casura exstant *AB* omnis *primo B* 15 ventorum *scripsi*: interna *AB* perclusa *B sed* r *eo loco deleta et inter* p *et* e *adscripta est ut fiat id quod A exhibet* preclusa 16 inpetus *addidi* 17 compaginem *A* 18 in qua *AB* totum *corr. in* tutum *B* 19 egresserit *A* 20 om̃s *A*

damnata sunt, inter peritura vivimus. haec ergo atque eius- 13
modi solacia admoveo Liberali nostro incredibili quodam patriae suae amore flagranti, quae fortasse consumpta est, ut in melius excitaretur. saepe maiori fortunae locum fecit iniuria, multa ceciderunt ut altius surgerent. Timagenes felicitati urbis inimicus aiebat Romae sibi incendia ob hoc unum dolori esse, quod sciret meliora surrectura quam arsissent. in hac quoque urbe veri simile est certaturos omnes, ut maiora 14
certioraque quam amisere restituantur. sint utinam diuturna et melioribus auspiciis in aevum longius condita. nam huic coloniae ab origine sua centensimus annus est, aetas ne homini quidem extrema. a Planco deducta in hac frequentia loci opportunitate convaluit, quot tamen gravissimos casus intra spatium humanae senectutis *tulit*. itaque formetur ani- 15
mus ad intellectum patientiamque sortis suae et sciat nihil inausum esse fortunae, adversus imperia illam idem habere iuris quod adversus imperantes, adversus urbes idem posse quod adversus homines. nihil horum indignandum est. in eum intravimus mundum, in quo his legibus vivitur. placet, pare: non placet, quacumque vis exi. indignare, si quid in

1 *primo* adque *B* 2 solatia *A* 3 fragranti *corr. in* flagranti *A* 5 et altius *sed* ut *supra* et *B* surgerent et imagines. felicitati *B in quo* inmaius *supra* imagines *positum, hoc vero neque obelo nec punctis notatum est,* surgerent etimagines inmalis. felicitati *A* 6 aieuat *correctum ex* aleuat *B, in A incertus fui* aleuat *an* aieuat *legerem sed nimis eleuatam quam pro* i *litteram designaui* incentia *A* 7 quod] *hinc incipit primum folium uersum in AB* 9 diurna *AB* 11 centensimus *sed* n *ante* s *transfixum B,* centesimus *A. parum recte hic numerus positus est fortasse Senecae neglegentia aut errore, quoniam clades illa incidit in annum coloniae centensimum septimum, cf. Friderici Schultess dissertationem de Senecae quaest. nat. et epistulis editam Bonnae a. 1872 p. 27* 12 in hanc frequentiam *uolgo. desidero tale* prouinciae frequentia 13 oportunitate *AB* quod *AB* (qđ *A*) 14 tulit *addidimus.* 15 fortis *A* sciant *AB* 17 *primo* imperantis *B* 19 in quod *sed* d *deletum B* 20 pare non placet *primo omiserat B* q;cumque *id est* quecumque *A*

te iniqui proprie constitutum est: sed si haec summos imosque necessitas alligat, in gratiam cum fato revertere, a quo
16 omnia resolvuntur. non est quod nos tumulis metiaris et his monumentis, quae viam disparia praetexunt: aequat omnes cinis. inpares nascimur, pares morimur. idem de urbibus quod de urbium incolis dico, tam Ardea capta quam Roma est. conditor ille iuris humani non natalibus nos nec nominum claritate distinxit, nisi dum sumus. ubi vero ad finem mortalium ventum est, 'discede' inquit 'ambitio: omnium quae terram premunt siremps lex esto'. ad omnia patienda pares sumus: nemo altero fragilior est, nemo in crastinum sui cer-
17 tior. Alexander Macedonum rex discere geometriam coeperat, infelix, sciturus quam pusilla terra esset, ex qua minimum .. occupaverat. ita dico, infelix, ob hoc quod intellegere debebat falsum se gerere cognomen. quis enim esse magnus in pusillo potest? erant illa quae tradebantur, suptilia et diligenti intentione discenda, non quae perciperet vaesanus homo et trans oceanum cogitationes suas mittens. 'facilia' inquit 'me doce'. cui praeceptor 'ista' inquit 'omnibus eadem sunt'
18 [aeque difficilia]. hoc puta rerum naturam dicere: ista de quibus quereris, omnibus eadem sunt: nulli dare faciliora possum, sed quisquis volet, sibi ipsi illa reddet faciliora. quomodo? aequanimitate. et doleas oportet et sitias et esurias et senescas si tibi longior contigerit inter homines mora, et
19 aegrotes et perdas aliquid et pereas. non est tamen quod

1 iniq; *B et prior* i *quidem super addita*, Iniq; *A* 2 summosimoque *primo B* summo simosque *A* 3 stimulis *correctum in* tumulis *B* tumulus *corr. in* tumulis *A* 4 *primo* omnis *B* 5 inparies *AB sed* i *post* r *puncto notata in B, hasta transfixa in A* 7 est] *hinc incipit quaternionis tertii folium secundum in AB* nontalibus *AB* 9 *post* quae *ob hirtam membranam spatium relictum est in B* 10 praemunt *A* seremiles esto *B* sere miles. esto *A* 13 pulsilla *A* 15 s *post* pusillo *erasum in B* 20 aeque difficilia *uterque codex habet*, aeque *A* putaremur naturam *A* 21 dari *uolgo* possum *scripsi:* possunt *AB*

istis qui te circumstrepunt, crēdas: nihil horum malum est, nihil intolerabile aut durum. ex consensu istis metus est. sic mortem times quomodo famam. quid autem stultius homine verba metuente? eleganter Demetrius noster solet dicere eodem loco sibi esse voces inperitorum quo ventre redditos crepitus. 'quid enim' inquit 'mea refert, susum isti an deosum sonent?' quanta dementia est vereri ne infameris ab infamibus? quemadmodum famam extimuistis sine causa, sic et illa quae numquam timeretis, nisi fama iussisset. numquid detrimenti faceret vir bonus iniquis rumoribus sparsus? ne morti quidem hoc apud nos noceat, et haec malam olitionem habet. nemo eorum qui illam accusant, expertus est. interim temeritas est damnare quod nescias. at illud scis, quam multis utilis sit, quam multos liberet tormentis, egestate, querellis, suppliciis, taedio. non sumus in ullius potestate, cum mors in nostra potestate sit. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM

XCII Puto, inter me teque conveniet externa corpori adquiri, corpus in honorem animi coli, in animo esse partes ministras per quas movemur alimurque, propter ipsum principale nobis

1 qui] *hinc folium secundum uersum incipit in AB* 3 timens *primo A* famam *e correctura B, ut uideatur primo fuisse* samem, *certe in altera syllaba* a *super addita ac deinde diluta est* *post* homine *in hirta membrana interuallum relictum est in B* 4 elegantur *A* 5 *pone* uentre *in fine uersiculi* reddito *deletum in B* reddito screpitu *B primo sine* s *extrema*, redditos crepitos *A* 6 refert *primo omiserat B. inde* meas refert usum *A* anteosum *A* 7 clementia *A* 9 iussit set *A* 11 uos *AB* mala molitionem *B* mala molitio nē *A.* malam opinionem *Gronouius* 12 habet *eadem manu mutatum in* habent *B* accusat *AB* 15 supplicis *primo B* illius *sed* v *in locum rasae* i *litterae super additum B*

inscriptio epistulae rubricata in AB, IVCILIO *A* 18 corpora *sed* i *supra* a *A* 19 *a* partes *incipit quaternionis tertii tertium folium in AB*

datas. in hoc principali est aliquid inrationale, est et rationale. illud huic servit, hoc unum est quod alio non refertur, sed omnia ad se refert. nam illa quoque divina ratio omnibus praeposita est, ipsa sub nullo est: [et] haec autem nostra
2 eadem est, quia ex illa est. si de hoc inter nos convenit, sequitur ut de illo quoque conveniat, in hoc uno positam esse beatam vitam, ut in nobis ratio perfecta sit. haec enim sola non summittit animum, stat contra fortunam, in quolibet rerum habitu securos servat. id autem unum bonum est, quod numquam defringitur. is est, inquam, beatus, quem nulla res minorem facit: tenet summa, et ne ulli quidem nisi sibi innixus. nam qui aliquo auxilio sustinetur, potest cadere. si aliter est, incipient multum in nobis valere non nostra. quis autem vult constare fortunam aut quis se prudens ob aliena
3 miratur? quid est beata vita? securitas et perpetua tranquillitas. hanc dabit animi magnitudo, dabit constantia bene iudicati tenax. ad haec quomodo pervenitur? si veritas tota perspecta est, si servatus est in rebus agendis ordo, modus, decor, innoxia voluntas ac benigna, intenta rationi nec umquam ab illa recedens, amabilis simul mirabilisque. denique ut breviter tibi formulam scribam, talis animus esse sapientis
4 viri debet, qualis deum deceat. quid potest desiderare is cui omnia honesta contingunt? nam si possunt aliquid non honesta conferre ad optimum statum, in his erit beata vita, sine quibus non est. et quid turpius stultiusve quam bonum
5 rationalis animi ex inrationalibus nectere? quidam tamen augeri summum bonum iudicant, quia parum plenum sit fortuitis repugnantibus. Antipater quoque inter magnos sectae huius

1 principalest *primo B* et ratione *A* 2 illud] d *fortasse ex* t *in A* 3 perfert *AB* 4 subnulla *A* et haec *AB* 5 quia] quae *AB* ex *B:* est *et punctum supra* e *A* 9 securos *libri deteriores ut Gryphiswaldensis:* seruitus *AB* 10 quaem *A* 14 uultus *A* uultiis *B* fortuna *AB.* fortuita *editio uetustissima* aut *B:* aŭt *id est* autem *A* qui se *primo B* 18 seruatus] *a* tus *incipit folium tertium uersum in AB* 23 ñonesta *id est* nononesta *A*

auctores aliquid se tribuere dicit externis, sed exiguum admodum. vides autem quale sit die non esse contentum, nisi aliquis igniculus adluxerit. quod potest in hac claritate solis habere scintilla momentum? si non es sola honestate con- 6
tentus, necesse est aut quietem adici velis, quam Graeci ἀοχλησίαν vocant, aut voluptatem. horum alterum utcumque recipi potest: vacat enim animus molestia liber ad inspectum universi, nihilque illum avocat a contemplatione naturae. alterum illud, voluptas, bonum pecoris est: adicimus rationali inrationale, honesto inhonestum. ad hanc vitam facit titillatio corporis: quid ergo dubitatis dicere bene esse homini, si pa- 7
lato bene est? et hunc tu, non dico inter viros numeras, sed inter homines, cuius summum bonum saporibus et coloribus solis constat? excedat ex hoc animalium numero pulcherrimo ac dis secundo, mutis adgregetur animal pabulo laetum. in- 8
rationalis pars animi duas habet partes, alteram animosam ambitiosam inpotentem positam in adfectionibus, alteram humilem languidam voluptatibus deditam. illam effrenatam, meliorem tamen, certe fortiorem ac digniorem viro reliquerunt, hanc necessariam beatae vitae putaverunt, enervem et abiectam. huic rationem servire iusserunt et fecerunt animalis ge- 9

1 dixit *A* 2 die non] zenon *B superaddita uirgula cum puncto duplici, sine nota A* contemtum *AB* 4 *post* si *rasa littera in A* honesta *A et primo B* 6 *AOX.HCIN sed A inter X et H supra uersum plane eodem modo A et B* morum *sed* h *supra priorem* m *B* 7 molestiam *sed* m *in fine deletum B* 9 rationali] *hinc incipit tertii quaternionis folium quartum in AB* 10 ad hanc uitam *scripsi:* magno uitam *B* magneuitam *A* 11 dubitatis] *paenultima littera correcta fortasse ex* u *in B* bene] *primo* be *B* palate *A* 12 hunc *mutatum in* hanc *B* uinos *correctum in* uiros *B* 13 caloribus sonis *AB* 14 constate' *A* 15 ac dis *omisit A* adgregaretur *AB sed in B* re *paenultima syllaba fortasse posterius facta* papulo *sed* b *supra alteram* p *A* 17 inpo|tem *A* 19 relinquerunt *B sed* n *expuncta,* reliioquerunt *A* 20 ineneruem *B* Ineneruem *A* abieciam *A* 21 generosissimum bonum *AB omisso* summum

nerosissimi summum bonum demissum et ignobile, praeterea mixtum portentosumque, et ex diversis ac male congruentibus membris. nam ut ait Vergilius noster in Scylla, 'prima hominis facies et pulchro pectore virgo pube tenus, postrema inmani corpore pistrix delphinum caudas utero commissa luporum'. huic tamen Scyllae fera animalia adiuncta sunt, horrenda, velocia. at isti sapientiam ex quibus conposuere portentis? prima ars hominis est, ipsa virtus, huic committitur inutilis caro et fluida, receptandis tantum cibis habilis, ut ait Posidonius. virtus illa divina in lubricum desinit, et superioribus eius partibus venerandis atque caelestibus animal iners ac marcidum adtexitur. illa utcumque altera quies nihil quidem ipsa praestabat animo, sed inpedimenta removebat: voluptas ultro dissolvit et omne robur emollit. quae invenietur tam discors inter se iunctura corporum? fortissimae rei inertissima adstruitur, severissimae parum seria, sanctissimae intemperans usque ad incesta. quid ergo? inquit: si virtutem nihil inpeditura sit bona valitudo et quies et dolorum vacatio, non petes illas? quidni petam? non quia bona sunt, sed quia secundum naturam sunt, et quia bono a me iudicio sumentur. quid erit tunc in illis bonum? hoc unum, bene eligi. nam *cum* vestem qualem decet sumo, cum ambulo ut oportet, cum

1 ignobilem *AB sed in B* m *expuncta* prẹter eam *A* 2 ac male *Schweighaeuser:* a.malis *B in quo supra punctum istud* ni *adscriptum est,* animalis *A* 3 *Aeneidis III 426* 5 delphium *A et primo B* 6 seyllae *A* fera] *ante* a *littera rasa est in B* 7 uelotia *A* istis *B sed* s *finalis expuncta, item* istis *A sed perplexis et indistinctis litteris quas in promptu erat* ifus *legere* sapientia *A* 8 pars *uolgo ab* huic *incipit quartum folium uersum in AB* 9 ait *correctum ex* at *A* 15 corpora *sed* ũ *supra* a *A* intertissima *primo B* 16 siuerissimę *A* 17 ingesta *AB* inpediturast *Maduigius* 18 uagatio *AB* 20 iuditio *A* 21 quid — eligi] *hunc uersum cum praetermisisset hoc loco scriba in A extremum illi paginae adiecit et quo referendus esset bis posito hoc signo* ⁚+⁚ *indicauit* elegi *corr. in* eligi *AB* 22 cum *ante* uestem *recentissima manu adiectum in B. defuit in B pariter atque in A. dubitaram an ante* sumo *insereretur aptius*

ceno quemadmodum debeo, non cena aut ambulatio aut vestis bona sunt, sed meum in iis propositum servantis in quaque re rationi convenientem modum. et iam nunc adiciam: mun- 12
dae vestis electio adpetenda est homini, natura enim homo mundum et elegans animal est. itaque non est bonum per se munda vestis, sed mundae vestis electio, quia non in re bonum est, sed in electione quali: actiones nostrae honestae sunt, non ipsa quae aguntur. quod de veste dixi, idem me 13
dicere de corpore existima. nam hoc quoque natura ut quandam vestem animo circumdedit, velamentum eius est. quis autem umquam vestimenta aestimavit arcula? nec bonum nec malum vagina gladium facit. ergo de corpore quoque idem tibi respondeo: sumpturum quidem me, si detur electio, et sanitatem et vires, bonum autem futurum iudicium de illis meum, non ipsa. est quidem, inquit, sapiens beatus, summum 14
tamen illud bonum non consequitur, nisi illi et naturalia instrumenta respondeant. ita miser quidem esse qui virtutem habet non potest, beatissimus autem non est qui naturalibus bonis destituitur ut valitudine, ut membrorum integritate. quod incredibilius videtur, id concedis, aliquem in maximis 15
et continuis doloribus non esse miserum, esse etiam beatum: quod levius est, negas, beatissimum esse. atqui si potest virtus efficere ne miser aliquis sit, facilius efficiet ut beatissimus sit. minus enim intervalli a beato ad beatissimum restat, quam a misero ad beatum. an quae res tantum valet, ut ereptum calamitatibus inter beatos locet, non potest adicere quod

2 in iis *B:* mus *uel* mıis *A puncto posito super* i *priorem* qua *correctum in* quaq; *A* 3 rē *sic B* etiamnunc *uolgo. fortasse* etiam hoc aditiam *A* 4 uestis *B:* uetcus *fere in obscura scriptura A ubi* et *uno tractu comprehensum eique punctum super inpositum est* 5 mundus *AB* 6 quia] *incipit quaternionis tertii folium quintum in AB* sed electionē *A* 12 uagina] a *prior correcta fortasse ex* o *in B* fecit *A* 20 incredibilibus *AB sed altera* b *expuncta in B, transfixa in A* 24 interualli] ll *e correctura A* a *deest in AB* beata *correctum in* beato B 26 calimitatibus *A ab* adicere *incipit uersum folium quintum in AB*

16 superest, ut beatissimum faciat? in summo deficit clivo? commoda sunt in vita et incommoda, utraque extra nos. si non est miser vir bonus, quamvis omnibus prematur incommodis, quomodo non est beatissimus, si aliquibus commodis deficitur? nam quemadmodum incommodorum onere usque ad miserum non deprimitur, sic commodorum inopia non deducitur a beatissimo, sed tam sine commodis beatissimus est, quam non est sub incommodis miser, aut potest illi eripi bonum suum,
17 si potest minui. paulo ante dicebam igniculum nihil conferre lumini solis, claritate enim eius quicquid sine illo luceret absconditur. sed quaedam, inquit, soli quoque opstant. at sol integer est etiam inter opposita, et quamvis aliquid interiacet quod nos prohibeat eius aspectu, in opere est, cursu suo fertur. quotiens inter nubila eluxit, non est sereno minor, ne tardior quidem, quoniam multum interest, utrum aliquid obstet
18 tantum an impediat. eodem modo virtuti opposita nihil detrahunt. non est minor, sed minus fulget. nobis forsitan non aeque apparet ac nitet, sibi eadem est, et more solis obscuri in occulto vim suam exercet. hoc itaque adversus virtutem possunt calamitates et damna et iniuriae, quod adversus so-
19 lem potest nebula. invenitur qui dicat sapientem corpore parum prospero usum nec miserum esse nec beatum. hic quoque fallitur, exaequat enim fortuita virtutibus et tantundem tribuit honestis quantum honestate carentibus. quid autem foedius, quid indignius quam comparari veneranda contemptis?

1 commoda] *inter duas* m *littera rasa in A* 2 inuicta *AB* et commoda *primo B* 5 usque] s *facta ex* t *aut alia littera, ad extremum* m *deleta in B*, ut quem *A* 8 sub commodis *A* 9 si non potest *A* 10 ullo *correctum in* illo *B* 11 quoque ipsamasole integra est *AB. fortasse addendum* sol ipse 13 aest *A* 14 inter *bis scriptum in A* nubilaeluxit *B sed* e *transuerberata*, nubileluxit *A* sereno] *ultima syllaba* no *repetita est in B sed altero loco ante* minor *deleta* 15 quoniam] q̄m *B* qm̃ *A satis raro uterque exemplo* 17 forsitam *corr. in* forsitan *B* 20 calamites *A* *a* quod *incipit tertii quaternionis folium sextum in AB* 21 quid *B primo* 22 hinc *A* 24 honestatem *primo B* honeste *A*

veneranda enim sunt iustitia pietas fides fortitudo prudentia, e contrario vilia sunt quae saepe contingunt pleniora vilissimis, crus solidum et lacertus et dentes et horum sanitas firmitasque. deinde si sapiens cui corpus molestum est, nec miser habebitur nec beatus, sed *in* medio relinquetur, vita quoque eius nec adpetenda erit nec fugienda. quid autem tam absurdum, quam sapientis vitam adpetendam non esse? aut quid tam extra fidem, quam esse aliquam vitam nec adpetendam nec fugiendam? deinde si damna corporis miserum non faciunt, beatum esse patiuntur. nam quibus potentia non est in peiorem transferendi statum, ne interpellandi quidem optimum. frigidum, inquit, aliquid et calidum novimus, inter utrumque tepidum est. sic aliquis beatus est, aliquis miser, aliquis nec beatus nec miser. volo hanc contra nos positam imaginem excutere. si tepido illi plus frigidi ingessero, fiet frigidum; si plus calidi adfudero, fiet novissime calidum. at huic nec misero nec beato quantumcumque ad miserias adiecero, miser non erit, quemadmodum dicitis: ergo imago ista dissimilis est. 'deinde trado tibi hominem nec miserum nec beatum. huic adicio caecitatem, non fit miser: adicio debilitatem, non fit miser: adicio dolores continuos et graves, miser non fit. quem tam multa mala in miseram vitam non transferunt, ne ex beata quidem educunt. si non potest, ut dicitis, sapiens ex beato in miserum decidere, non potest in non beatum. quare enim qui labi coepit, alicubi subsistat? quae res illum non patitur ad imum devolvi, retinet in summo. quidni non possit beata vita rescindi? ne remitti quidem po-

2 bilia *correctum in* uilia *B* pleniora *et* a *supra* e *scriptum in B*, plẽniora *sic A* 3 ceterorum *puto* sanita *A* 5 sed medio *AB* 11 transiendi *AB. non melius* transiciendi 12 fridium *A* in utrumque *primo B* 14 *a* nec miser *in B, a* positam *in A folium sextum uersum incipit* 15 tepidu' *primo A* illo *A* ingressore *A* 16 ad *corr. in* at *B* 17 beata *primo B* beatti *quod ex* beatu *mutatum uidebatur A* misereas *A* 19 disimilis *primo A* 20 aditio *A* 24 dedidere *correctum in* decidere *A* 25 qui illa coepit *AB*

24 test, et ideo virtus ad illam per se ipsa satis est. quid ergo? inquit, sapiens non est beatior qui diutius vixit, quem nullus avocavit dolor, quam ille qui cum mala fortuna semper luctatus est? responde mihi: numquid et melior est et honestior? si haec non sunt, ne beatior quidem est. rectius vivat oportet, ut beatius vivat: si rectius non potest, ne beatius quidem. non intenditur virtus, ergo ne beata quidem vita, quae ex virtute est. virtus enim tantum bonum est, ut istas accessiones minutas non sentiat, brevitatem aevi et dolorem et corporum varias offensiones. nam voluptas non est digna ad
25 quam respiciat. quid est in virtute praecipuum? futuro non indigere nec dies suos computare: in quantulo libet tempore bona aeterna consummat. incredibilia nobis haec videntur et supra humanam naturam excurrentia. maiestatem enim eius ex nostra inbecillitate metimur et vitiis nostris nomen virtutis inponimus. quid porro, non aeque incredibile videtur aliquem in summis cruciatibus positum dicere 'beatus sum'? atqui haec vox in ipsa officina voluptatis audita est. 'beatissimum' inquit 'hunc et summum diem ago' Epicurus, cum illum hinc urinae difficultas torqueret, hinc insanabilis exul-
26 cerati dolor ventris. quare ergo incredibilia ista sint aput eos qui virtutem colunt, cum aput eos quoque reperiantur, aput quos voluptas imperavit? hi quoque degeneres et humillimae mentis aiunt in summis doloribus, in summis calamita-

2 quid *corr. in* qui *B* 5 rectius uiuat *in B*, Si rectius *in A principium est septimo quaternionis tertii folio* 6 beatus *AB* 7 iutenditur *primo A* 8 accensiones *corr. in* accessiones *B* 9 munitas *A* dolorum *B* 11 quidem in *A* 13 *ante* hec *rasa littera fortasse* a *in A* 15 mentitur *mutatum in* mentimur *B* mentimur *A* 16 parro *corr. in* porro *B* none *A sed* e *expuncta* 17 crutiatibus *A primo* beatissimum *tum* beatissũ *A* 18 atque *A* 19 summum] hunc *AB*. ultimum *uolgo*, supremum *Cicero de fin. II 96* 20 *post* illum *desinente uersu quattuor litterae rãsae in A* 22 colunt quã | cũ aput *B sed* quam *expunctum*, cum *uersui praepositum* aperiantur *AB* 23 denegeres *A* generes *primo B* 24 doloribus] *a* ribus *in A*, *a* futurum *demum in B incipit uersum folium septimum*

tibus sapientem nec miserum futurum nec beatum. atqui hoc quoque incredibile est, immo incredibilius. non video enim quomodo non in imum agatur e fastigio suo deiecta virtus. aut beatum praestare debet, aut si ab hoc depulsa est, non prohibebit fieri miserum. stans non potest mitti: aut vincatur oportet aut vincat. dis, inquit, inmortalibus solis et virtus et 27 beata vita contigit, nobis umbra quaedam illorum bonorum et similitudo: accedimus ad illa, non pervenimus. ratio vero dis hominibusque communis est: haec in illis consummata est, in nobis consummabilis. sed ad desperationem nos vitia nostra 28 perducunt. nam ille alter secundus est ut aliquis parum constans ad custodienda optima, cuius iudicium labat etiamnunc et incertum est. desideret oculorum atque aurium sensum, bonam valitudinem et non foedum aspectum corporis et habitu manente suo aetatis praeterea longius spatium. per hanc 29 potest non paenitenda agi vita, at inperfecto viro huic malitiae vis quaedam inest, quia animum habet mobilem ad prava, illa apparens malitia et exagitata abest [de bono]. non est adhuc bonus sed in bonum fingitur: cuicumque autem deest aliquid ad bonum, malus est. sed 'si cui virtus animusque in corpore 30 praesens', hic deos aequat, illo tendit originis suae memor. nemo inprobe eo conatur ascendere, unde descenderat. quid est autem cur non existimes in eo divini aliquid existere, qui

3 non infirmum *AB* non in infimum *uolgo* defecta *corr. in* deiecta *B* 4 beatam *B sed* u *supra* a 5 anserum *corr. in* miserum *B* *ab harena sumpta translatio, didicimus enim ex titulis gladiatores* stantes missos 7 bonum *primo B* 9 consumata *et* consumabilis *A* 10 uina *potius quam* uitia *B* uina *A* 11 sic bonus *codex Vaticanus*, ferundus *Maduigius* 12 labet *sed* a *supra* e *B* laba'. *A* 13 adque *AB* 15 manentem *uolgo. fortasse* praeterita 16 agi uita at *scripsi*: agitauit *AB* viro] utro *AB* 18 aitarens malitia et ea agitata *AB* de bono *in margine B habet manu opinor alia adiectum uersui qui desinit in* abest, *sine ullo fraudis indicio ceteris intextum A* 19 aũ deest *A* auest *correctum in* autem deest *manu recentissima B* 21 *uersus Vergili Aen. V 363* nunc si cui 21 origini *primo B* 22 *ab* inprobe *quaternionis tertii folium incipit octauum in AB*

dei pars est? totum hoc quo continemur, et unum est et deus: et socii sumus eius et membra. capax est noster animus, perfertur illo si vitia non deprimant. quemadmodum corporum nostrorum habitus erigitur et spectat in caelum, ita animus, cui in quantum vult licet porrigi, in hoc a natura
31 rerum formatus est, ut paria dis vellet. et si utatur suis viribus ac se in spatium suum extendat, non aliena via ad summa nititur. magnus erat labor ire in caelum: redit. cum hoc iter nactus est, vadit audaciter contemptor omnium nec ad pecuniam respicit, aurumque et argentum illis in quibus
iacuere tenebris dignissima non ab hoc aestimat splendore, quo inperitorum verberant oculos, sed a vetere caeno, ex quo illa secrevit cupiditas nostra et effodit. scit, inquam, aliubi positas esse divitias, quam quo congeruntur: animum impleri
32 debere, non arcam. hunc inponere dominio rerum omnium licet, hunc in possessionem rerum naturae inducere, ut sua orientis occidentisque terminis finiat deorumque ritu cuncta possideat, cum opibus suis divites superne despiciat, quorum
33 nemo tam suo laetus est quam tristis alieno. cum se in hanc sublimitatem tulit, corporis quoque ut oneris necessarii non amator sed procurator est, nec se illi cui inpositus est, subicit. nemo liber est, qui corpori servit. nam ut alios dominos, quos nimia pro illo sollicitudo invenit, transeas, ipsius
34 morosum imperium delicatumque est. ab hoc modo aequo animo exit, modo magno prosilit, nec quis deinde relicti eius

1 contemnimur *sed* ine *supra* emni *B* 4 spectant *primo B* 6 rerum *supra* roma *scriptum B* 7 uita *AB* adsumanitur *A* 9 natus *A* nec] ne *A* 11 nebris *corr. in* tenebris *A* dignissima] a *e correctura B* ad hoc *AB* splendorem *AB* 12 inperitior *B* inpericior *A* sed auertero caelo *AB* 17 fiat *AB* 18 possideant *AB* 19 quam] *hinc folium octauum uersum incipit in AB* hac sublimitate *primo B* 20 ut] uel *AB*, uelut *in B recentissima manu factum* honeris *A* 23 sollitudo *primo A* 24 morbosum *B*, *item A in quo tamen correcta* b *fuit fortasse ex* o impertum *primo B* 25 nequis *A*

futurus sit exitus quaerit. sed ut ex barba capilloque tonsa neglegimus, ita ille divinus animus egressurus hominem, quo receptaculum suum conferatur, ignis illud exedat an terra contegat an ferae distrahant, non magis ad se iudicat pertinere, quam secundas ad editum infantem. utrum proiectum aves differant, an consumatur ‘canibus data praeda marinis’, quid ad illum qui nullus? sed tunc quoque, cum inter homines est, *non* timet ullas post mortem minas eorum, quibus usque ad mortem timeri parum est. non conterret, inquit, me nec uncus nec proiecti ad contumeliam cadaveris laceratio foeda visuris. neminem de supremo officio rogo, nulli reliquias meas commendo. ne quis insepultus esset, rerum natura prospecxit. quem saevitia proiecerit, dies condet. diserte Maecenas ait: ‘nec tumulum curo, sepelit natura relictos’. alte cinctum putes dixisse. habuit enim ingenium et grande et virile, nisi illud secundis *rebus* discinxisset. VALE.

L. ANNAEI SENECAE LIB. XIIII EXPLICIT INCIPIT LIB. XV

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM

In epistula qua de morte Metronactis philosophi quere- XCIII baris, tamquam et potuisset diutius vivere et debuisset, aequi-

1 capillosque tonsa *B sed* que *expunctum et* de *supra scriptum*, capillos detonsa *A* 2 ita et ille *A* 3 excludat *AB*. exurat *uolgo* 4 an magis *sed* no *supra* a *B*, non (*haec* n *corrigendo facta est*) animagis *A* 5 secondas *A* 6 canibus data praeda Latinis *Vergilius Aen. IX 483* 7 homines estimet ullas *sed in media uoce* t *super additum ut fieret* est timet *B* homines est timet | ullas *A*. est timet nullas *Ianus* 9 conterret] *inter duas* r *in A erasum fortasse* et necunctus *sed* t *deletum B* 10 laceracio *A* uisurus *A* 11 suppremo *B* subpremo *A* 12 sit *quidam libri*, exeat *olim conieceram*, extet *Leo* prospicit *AB* 13 saeuitia] *a* uitia *quarti quaternionis primum folium incipit, post* sę *in ima media pagina scriptum est* QIII *in utroque codice* condit *AB* 16 secundis cinxisset *AB*

17 *librorum indicium uno uersu comprehendit A inscriptio epistulae et prima littera rubricatae in B, inscriptio item in A* 20 aquitatem *A*

tatem tuam desideravi, quae tibi in omni persona, in omni negotio superest, in una re deest, in qua omnibus. multos inveni aequos adversus homines, adversus deos neminem. obiurgamus cotidie fatum: 'quare ille in medio cursu raptus est? quare ille non rapitur, quare senectutem et sibi et aliis gravem extendit?' utrum, obsecro te, aequius iudicas te naturae an tibi parere naturam? quid autem interest quam cito exeas unde utique exeundum est? non ut diu vivamus curandum est, sed ut satis. nam ut diu vivas, fato opus est, ut satis, animo. longa est vita, si plena est. impletur autem, cum animus sibi bonum suum reddidit et ad se potestatem sui transtulit. quid illum octoginta anni iuvant per inertiam exacti? non vixit iste, sed in vita moratus est, nec sero mortuus est, sed diu. octoginta annis vixit. interest, mortem eius ex quo die numeres. at ille obiit viridis. sed officia boni civis, boni amici, boni filii executus est, in nulla parte cessavit. licet aetas eius inperfecta sit, vita perfecta est. octoginta annis vixit. immo octoginta annis fuit, nisi forte sic vixisse eum dicis, quomodo dicuntur arbores vivere. obsecro te, Lucili, hoc agamus, ut quemadmodum pretiosa rerum, sic vita nostra non multum pateat, sed multum pendat. actu illam metiamur, non tempore. vis scire quid inter hunc intersit vegetum contemptoremque fortunae functum omnibus vitae humanae stipendiis atque in summum bonum eius evectum, et illum cui multi anni transmissi sunt? alter post mortem quoque est, alter ante mortem periit. laudemus itaque et in numero felicium reponamus eum, cui quantulumcumque temporis contigit, bene conlocatum est. vidit enim veram lucem, non fuit unus e multis. et vixit et viguit. aliquando sereno usus est,

3 aquos *A* 4 *primo* factum *A* 9 *primo* facto *A* 11 sibonum *A* *a* se *in B*, *a* transtulit *in A uersum folium primum incipit* 13 mortuus *correctum ex* moratus *B* 18 uixit] uix. *sic A* eum *corr. ex* cum *B* 19 arbores] es *in rasura scriptum A* 21 pendeat *AB* 23 *primo* furtunae *B* 26 perit *AB* 29 viguit] *primum* G *scripta fuit tum transfixa illa et* g *super posita in B*

aliquando, ut solet, validi sideris fulgor per nubila emicuit. quid quaeris quamdiu vixerit? vixit, ad posteros usque transiluit et se in memoriam dedit. nec ideo mihi plures annos 6 accedere recusaverim, nihil tamen mihi ad beatam vitam defuisse dicam, si spatium eius inciditur. non enim ad eum diem me aptavi, quem ultimum mihi spes avida promiserat, sed nullum non tamquam ultimum aspexi. quid me interrogas quando natus sim, an inter iuniores adhuc censear? habeo meum. quemadmodum in minore corporis habitu potest homo 7 esse perfectus, sic et in minore temporis modo potest vita esse perfecta. aetas inter externa est. quamdiu sim, alienum est: quamdiu ero, ut sim, meum est. hoc a me exige, ne velut per tenebras aevum ignobile emetiar, ut agam vitam, non ut praetervehar. quaeris quod sit amplissimum vitae spa- 8 tium? usque ad sapientiam vivere. qui ad illam pervenit, attigit non longissimum finem, sed maximum. ille vero glorietur audacter et dis agat gratias interque eos sibi, et rerum naturae inputet quod fuit. merito enim inputabit, meliorem illi vitam reddidit quam accepit. exemplar boni viri posuit, qualis quantusque esset ostendit. si quid adiecisset, fuisset simile praeterito. et tamen quo usque vivimus? omnium rerum 9 cognitione fruiti sumus. scimus a quibus principiis natura se attollat, quemadmodum ordinet mundum, per quas annum vices revocet, quemadmodum omnia quae usquam erant, cluserit et se ipsam finem sui fecerit. scimus sidera impetu suo vadere, praeter terram nihil stare, cetera continua velocitate decurrere. scimus quemadmodum solem luna praetereat, quare tardior velociorem post se relinquat, quomodo lumen accipiat

1 *primo* sidoris *B* nubilaemicuit *B* nubilęmicuit *A* 2 *a* quamdiu *folium quaternionis quarti secundum incipit in AB* uiuit *sed correctum in* uixit *B* transiliuit *A* 12 ero *scripsi*: uero *AB* 13 *primo* emitiar *B* 14 *primo* prẹter uear *B* 17 dis *sic B* 22 fruiti *correctum in* fructi *B* fructi *A* principiis *Lipsius:* principalis *AB* *a* natura *folium secundum uersum incipit in AB*

aut perdat, quae causa inducat noctem, quae reducat diem.
10 illuc eundum est ubi ista propius aspicias. nec hac spe, inquit sapiens ille, fortius exeo, quod patere mihi ad deos meos iter iudico. merui quidem admitti et iam inter illos fui animumque illo meum misi et ad me illi suum miserant. sed
5 tolli me de medio puta et post mortem nihil ex homine restare: aeque magnum animum habeo, etiam si nusquam transiturus
11 excedo. non tam multis vixit annis quam potuit. et paucorum versuum liber est, et quidem laudandus atque utilis: annales Tanusii scis quam ponderosi sint et quid vocentur. hoc
10 est vita quorundam longa, et quod Tanusii sequitur annales.
12 numquid feliciorem iudicas eum qui summo die muneris, quam eum qui medio occiditur? numquid aliquem tam stulte cupidum esse vitae putas, ut iugulari in spoliario quam in harena malit? non maiore spatio alter alterum praecedimus. mors
15 per omnes it: qui occidit, consequitur occisum. minimum est de quo sollicitissime agitur. quid autem ad rem pertinet, quamdiu vites, quod evitare non possis? VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM

XCIV Eam partem philosophiae, quae dat propria cuique per-
20 sonae praecepta nec in universum conponit hominem, sed marito suadet quomodo se gerat adversus uxorem, patri quomodo educet liberos, domino quomodo servos regat, quidam solam receperunt, ceteras quasi extra utilitatem nostram va-

1 *primo* quam *tum* quae *ante* causa *B* 2 *primo* aspicius *A* 8 *primo* excido *B* 9 annale est anusii *sed altera* e *deleta et uirgula ante* t *interposita est in B* anale est anusii *A* 10 nonderosi *sed* p *supra* n *priorem A* non derosi *B* 12 summo hodie *sed* ho *deleta B* 13 *a* numquid *quarti quaternionis folium tertium incipit in AB* 16 omne | sit *sic in duos uersus distributa primo, tum* omnes | it *B* inimum *corr. in* minimum *B* 17 *post* quid *duae tresue litterae erasae in A*

inscriptio rubricata in AB 24 ceteras *B* caeteras *A* uagantis *primo B*

gantes reliquerunt, tamquam quis posset de parte suadere nisi qui summam prius totius vitae complexus est. sed Ariston 2
Stoicus contrario hanc partem levem existimat et quae non descendat in pectus usque anilia habentem praecepta, plurimum ait proficere ipsa decreta philosophiae constitutionemque summi boni, quam qui bene intellexit ac didicit, quid in quaque re faciendum sit sibi ipse praecipit. quemadmodum 3
qui iaculari discit, destinatum locum captat et manum format ad derigenda quae mittit, cum hanc vim ex disciplina et exercitatione percepit, quocumque vult illa utitur: didicit enim non hoc aut illud ferire, sed quodcumque voluerit: sic qui se ad totam vitam instruxit, non desiderat particulatim admoneri, doctus in totum, non enim quomodo cum uxore aut cum filio viveret, sed quomodo bene viveret. in hoc est et quomodo cum uxore ac liberis vivat. Cleanthes utilem qui- 4
dem iudicat et hanc partem, sed inbecillam nisi ab universo fluit, nisi decreta ipsa philosophiae et capita cognovit. in duas ergo quaestiones locus iste dividitur: utrum utilis an inutilis sit, et an solus virum bonum possit efficere, id est utrum supervacuus sit an omnes faciat supervacuos. qui hanc 5
partem videri volunt supervacuam, hoc aiunt: si quid oculis oppositum moratur aciem, removendum est. illo quidem obiecto operam perdit qui praecipit: sic ambulabis, illo manum porriges. eodem modo ubi aliqua res occaecat animum et ad officiorum dispiciendum ordinem inpedit, nihil agit qui praecipit: sic vives cum patre, sic cum uxore. nihil enim proficient praecepta, quamdiu menti error offusus est: si ille dis-

2 sed] se *primo B* Ariston Chius *Maduigius aduers. I p. 39* 3 e contrario *uolgo* 4 usque anilla *B* usque anillã *mutatum in* atillã *A. unde* at illam nulla habentem *alii sequentibus contribuerunt* 6 aedidicit *A* 7 praecepit *AB* 8 captat] *hinc incipit uersum folium tertium in AB* 9 dirigenda *AB* 13 enim *omittunt uolgo* 20 *primo* omnis *B* 23 perdidit *AB* praecipit *B*: praecepit *A* 24 occecat *B mutatum in* obcecat *idque A exhibet* 25 praecipit *B*: pracepit *sic A* 27 offusus *B mutatum in* obfusus *idque A habet*

cutitur, apparebit quid cuique debeatur officio. alioqui doces
6 illum quid sano faciendum sit, non efficis sanum. pauperi
ut agat divitem monstras: hoc quomodo manente paupertate
fieri potest? ostendis esurienti quid tamquam satur faciat:
fixam potius medullis famem detrahe. idem tibi de omnibus
vitiis dico: ipsa removenda sunt, non praecipiendum quod
fieri illis manentibus non potest. nisi opiniones falsas qui-
bus laboramus expuleris, nec avarus quomodo pecunia uten-
dum sit exaudiet, nec timidus quomodo periculosa contem-
7 nat. efficias oportet, ut sciat pecuniam nec bonum nec malum
esse, ostendas illi miserrimos divites. efficias, ut quicquid
publice expavimus, sciat non esse tam timendum, quam
fama circumfert, nec dolere quemquam *semper* nec mori
saepe: in morte quam pati lex est, magnum esse solacium,
quod ad neminem redit: in dolore pro remedio futuram ob-
stinationem animi, qui levius sibi facit quicquid contumaciter
passus est, optimam doloris esse naturam, quod non potest
nec qui extenditur magnus esse, nec qui est magnus extendi:
omnia fortiter excipienda, quae nobis mundi necessitas im-
8 perat. his decretis cum illum in conspectum suae condicionis
adduxeris et cognoverit beatam esse vitam non quae secun-
dum voluptatem est, sed secundum naturam, cum virtutem
unicum bonum hominis adamaverit, turpitudinem solum malum
fugerit, reliqua omnia, divitias, honores, bonam valitudinem,
vires, imperia, scierit esse mediam partem nec bonis adnu-
merandam nec malis, monitorem non desiderabit ad singula
qui dicat: sic incede, sic cena, hoc viro, hoc feminae, hoc
9 marito, hoc caelibi convenit. ista enim qui diligentissime mo-

1 *ab* alioqui *in AB incipit quaternionis quarti quartum folium* illo *AB. suspectum pronomen Fickerto* 8 expuleris] *ante* r *rasa littera ut* t *in B* 10 efficias] *post* effi *duae tresue litterae erasae in B, item in uersu* 11 13 dolere *corr. ex* dolore *B* dolore *A* 14 semper *addit Madvigius. potuit esse* dolore quemquam uacare numquam 20 conditionis *AB* 22 uoluntatem *AB* *a* sed *incipit folium quartum uersum in AB* 24 honores] e *corr. fortasse ex* o *B* 26 desiderauit *AB*

nent, ipsi facere non possunt. haec paedagogus puero, haec avia nepoti praecipit, et irascendum non esse magister iracundissimus disputat. si ludum litterarium intraveris, scies ista quae ingenti supercilio philosophi iactant, in puerili esse praescripto. utrum deinde manifesta an dubia praecipies? non desiderant manifesta monitorem, praecipienti dubia non creditur, supervacuum est ergo praecipere. id adeo sic disce. si id mones quod obscurum est et ambiguum, probationibus adiuvandum erit: si probaturus es, illa per quae probas plus valent satisque per se sunt. sic amico utere, sic cive, sic socio. quare? quia iustum est. omnia ista mihi de iustitia locus tradit. illic invenio aequitatem per se expetendam, nec metu nos ad illam cogi nec mercede conduci, non esse iustum cui quidquam in hac virtute placet praeter ipsam. hoc cum persuasi mihi et perbibi, quid ista praecepta proficiunt, quae eruditum docent? praecepta dare scienti supervacuum est, nescienti parum. audire enim debet non tantum quid sibi praecipiatur, sed etiam quare. utrum, inquam, veras opiniones habenti de bonis malisque sunt necessaria, an non habenti? qui non habet, nihil a te adiuvabitur, aures eius contraria monitionibus tuis fama possedit. qui habet exactum iudicium de fugiendis petendisque, scit *quid* sibi faciendum sit etiam te tacente. tota ergo pars ista philosophiae summoveri potest. duo sunt propter quae delinquimus: aut inest animo pravis opinionibus malitia contracta, aut etiam si non est falsis occupatus, ad falsa proclivis est et cito specie, quo non oportet, trahente corrumpitur. itaque debemus aut percurare mentem aegram et vitiis liberare, aut vacantem quidem, sed ad peiora

2 esse *scriptum supra* et si *B* 4 iactanti. *A* inperili *primo B* 7 disces *ante rasuram B* 8 si] t *in fine erasum B* 10 ciues *primo B* 12 expetendam] *a* petendam *in B*, *a* dam *in A quaternionis quarti folium quintum incipit* 14 quicquam *AB sed in B primo fuit* quidquam 15 perhibi *AB* 19 malisquae *A* 21 fame *sed* a *supra* e *B* 22 quid *omisere AB* sit *mutatum in* scit *B* scit.' *A* 24 praeuis *A* 26 quod *AB* 28 uagantem *AB*

pronam praeoccupare. utrumque decreta philosophiae faciunt:
14 ergo tale praecipiendi genus nil agit. praeterea si praecepta
singulis damus, inconprehensibile opus est. alia enim dare
debemus faeneranti, alia colenti agrum, alia negotianti, alia
regum amicitias sequenti, alia pares, alia inferiores amaturo.
15 in matrimonio praecipies, quomodo vivat cum uxore aliquis
quam virginem duxit, quomodo cum ea quae alicuius ante
matrimonium experta est, quemadmodum cum locuplete, quem-
admodum cum indotata. an non putas aliquid esse discrimi-
nis inter sterilem et fecundam, inter provectiorem et puellam,
inter matrem et novercam? omnes species conplecti non pos-
sumus, atqui singulae propria exigunt, leges autem philoso-
16 phiae breves sunt et omnia alligant. adice nunc quod sapien-
tiae praecepta finita debent esse et certa: si qua finiri non
possunt, extra sapientiam sunt: sapientia rerum terminos
novit. ergo ista praeceptiva pars summovenda est, quia quod
paucis promittit, praestare omnibus non potest, sapientia
17 autem omnes tenet. inter insaniam publicam et hanc quae
medicis traditur, nihil interest nisi quod haec morbo laborat,
illa opinionibus falsis. altera causas furoris traxit ex valitu-
dine, altera animi mala valitudo est. si quis furioso praecepta
det, quomodo loqui debeat, quomodo procedere, quomodo in
publico se gerere, quomodo in privato, erit ipso quem mone-
bit insanior: bilis nigra curanda est et ipsa furoris causa re-
movenda. idem in hoc alio animi furore faciendum est. ipse
discuti debet, alioqui abibunt in vanum monentium verba.
18 haec ab Aristone dicuntur. cui respondebimus ad singula.
primum adversus illud quod ait, si quid obstat oculo et in-

2 *a* praecipiendi *in B*, *a* cipiendi *in A quintum folium uersum incipit* 5 amiticias *A* 6 p̄raecipies *sic A* 8 locupletem *AB sed in B* m *deleta* 9 indotatā *B* 11 omnis *primo B* 18 oms̄ *A* omnes *corr. ex* omnis *B* 20 *a* traxit *sextum quaternionis quarti folium incipit in AB* 24 sibilis *AB sed in B prior* s *e correctura.* scilicet bilis *Gruterus*

pedit visum, debere removeri. fateor huic non esse opus praeceptis ad videndum, sed remedio quo purgetur acies et officientem sibi moram effugiat. natura enim videmus, cui usum sui reddit qui removet obstantia. quid autem cuique debeatur officio, natura non docet. deinde cuius curata suf- 19
fusio est, is non protinus cum visum recepit, aliis quoque potest reddere: malitia liberatus et liberat. non opus est exhortatione, ne consilio quidem, ut colorum proprietates oculus intellegat, a nigro album etiam nullo monente distinguet. multis contra praeceptis eget animus, ut videat quid agendum sit in vita. quamquam oculis quoque aegros medicus non tantum curat sed etiam monet. non est, inquit, quod pro- 20
tinus inbecillam aciem committas inprobo lumini: a tenebris primum ad umbrosa procede, deinde plus aude et paulatim claram lucem pati adsuesce. non est quod post cibum studeas, non est quod plenis oculis ac tumentibus imperes: adflatum et vim frigoris in os occurrentis evita: alia eiusmodi quae non minus quam medicamenta proficiunt. adicit remediis medicina consilium. error, inquit, est causa peccandi: 21
hunc nobis praecepta non detrahunt nec expugnant opiniones de bonis ac malis falsas. concedo per se efficacia praecepta non esse ad evertendam pravam animi persuasionem, sed non ideo *nihil ne* aliis quidem adiecta proficiunt. primum memoriam renovant, deinde quae in universo confusius videbantur, in partes divisa diligentius considerantur. aut isto modo licet et consolationes dicas supervacuas et exhortationes, atqui non sunt supervacuae, ergo ne monitiones quidem. stultum est, 22
inquit, praecipere aegro, quid facere tamquam sanus debeat,

1 opus esse *Fickertiana editio a qua non notaui discrepare A* 2 sed] se *A* 4 remouit *AB* 5 non *set* s *supra alteram* n *B* nos *A* 7 exortatione *primo B* 10 ut] uit *A* 11 in uita *principium est folio sexto uerso in AB* 12 sed *primo omiserat B* 17 at flatum *AB sed* ad *primo B* 20 trahunt *primo B* 21 falsa *primo B* 23 nihil ne *deest in libris* 25 aut inisto *AB*

cum restituenda sanitas sit. sine qua inrita sunt praecepta. quid quod habent aegri quaedam sanique communia, de quibus ammonendi sunt? tamquam ne avide cibos adpetant, ut lassitudinem vitent. habent quaedam praecepta communia
23 pauper et dives. sana, inquit, avaritiam, et nihil habebis quod admoneas aut pauperem aut divitem, si cupiditas utriusque considet. quid quod aliud est non concupiscere pecuniam, aliud uti pecunia scire? cuius avari modum ignorant, etiam non avari usum. tolle, inquit, errores: supervacua praecepta sunt. falsum est. puta enim avaritiam relaxatam, puta adstrictam esse luxuriam, temeritati frenos iniectos, ignaviae subditum calcar: etiam remotis vitiis, quid et quemadmodum
24 debeamus facere, discendum est. nihil, inquit, efficient monitiones admotae gravibus vitiis. ne medicina quidem morbos insanabiles vincit, tamen adhibetur aliis in remedium, aliis in levamentum. ne ipsa quidem universae philosophiae vis, licet totas in hoc vires suas advocet, duram iam et veterem animis extrahet pestem, sed non ideo nihil sanat, quia
25 non omnia. quid prodest, inquit, aperta monstrare? plurimum. interdum enim scimus nec adtendimus. non docet admonitio, sed advertit, sed excitat, sed memoriam continet nec patitur elabi. pleraque ante oculos posita transimus, admonere genus adhortandi est. saepe animus etiam aperta dissimulat, ingerenda est itaque illi notitia rerum notissimarum. illa hoc loco in Vatinium Calvi repetenda sententia est: 'factum esse
26 ambitum scitis, et hoc vos scire omnes sciunt'. scis amicitias sancte colendas esse, sed non facis. scis improbum esse qui

1 *a* restituenda *in B, a* -tuenda *in A septimum quarti quaternionis folium incipit* 3 aut cibos *sed* de (*et* d *quidem punctis duobus circumdatum*) *supra* t *B* aut decibos *sed recenti manu* auide *superscriptum A* 5 saniat *AB* 6 si *primo omisit B* 7 consedit *maluit Schweighaeuser* aliud] d *fortasse ex* t *A* 8 scire] scr re *A* 10 adstritam *primo B et quidem rasa* s *post* it 18 pestim *ut uidetur A primo* u *ante* ideo *rasum in B* a quia *septimum folium uersum incipit in AB*

ab uxore pudicitiam exigit ipse alienarum corruptor uxorum, scis ut illi nil cum adultero, sic tibi nil esse debere cum paelice, et non facis. itaque subinde ad memoriam reducendus es, non enim reposita illa esse oportet, sed in promptu. quaecumque salutaria sunt, saepe agitari debent, saepe versari, ut non tantum nota sint nobis, sed etiam parata. adice nunc quod aperta quoque apertiora fieri solent. si dubia sunt, 27 inquit, quae praecipis, probationes adicere debebis: ergo illae, non praecepta, proficient. quid quod etiam sine probationibus ipsa monentis auctoritas prodest? sic quomodo iurisconsultorum valent responsa etiam si ratio non redditur. praeterea ipsa quae praecipiuntur, per se multum habent ponderis, utique si aut carmini intexta sunt aut prosa oratione in sententiam coartata, sicut illa Catoniana: 'emas non quod opus est, sed quod necesse est', 'quod non opus est, asse carum est'. qualia sunt illa aut reddita oraculo aut similia: 28 'tempori parce', 'te nosce'. numquid rationem exiges, cum tibi aliquis hos dixerit versus? 'iniuriarum remedium est oblivio', 'audentes fortuna iuvat, piger ipse sibi opstat'. advocatum ista non quaerunt: adfectus ipsos tangunt et natura vim suam exercente proficiunt. omnium honestarum rerum 29 semina animi gerunt, quae admonitione excitantur non aliter, quam scintilla flatu levi adiuta ignem suum explicat. erigitur virtus, cum tacta est et inpulsa. praeterea quaedam sunt quidem in animo, sed parum prompta, quae incipiunt in expedito esse, cum dicta sunt. quaedam diversis locis iacent sparsa, quae contrahere inexercitata mens non potest, itaque

2 sic] sit *AB* 3 paelicē *B sed tractus ille supernus deletus uidetur* 8 ille *AB* 10 quomodo] *a* -do *in B incipit octauum quarti quaternionis folium, ab insequenti uocabulo in A* 13 intecta *sed* x *supra* c *B* 16 *corrupta haec, puto* aequalia 18 *Syri uersus 250 Ribb.*[2] 19 audentis *primo B. sic Vergilius Aen. X 284* opstat *manu recenti mutatum in* obstat *B* 20 naturam *AB sed* m *expuncta in utroque* 23 explcat *A* 27 inexercitata] erc *ex correctura B*

in unum conferenda sunt et iungenda, ut plus valeant ani-
30 mumque magis adlevent. aut si praecepta nihil adiuvant, omnis institutio tollenda est, ipsa natura contenti esse debemus. hoc qui dicunt, non vident alium esse ingenii mobilis et erecti, alium tardi et hebetis, utique alium alio ingeniosiorem. ingenii vis praeceptis alitur et crescit novasque persuasiones
31 adicit innatis et depravata corrigit. si quis, inquit, non habet recta decreta, quid illum admonitiones iuvabunt vitiosis obligatum? hoc scilicet, ut illis liberetur. non enim extincta in illo indoles naturalis est, sed obscurata et oppressa. sic quoque temptat resurgere et contra prava nititur, nancta vero praesidium et adiuta praeceptis evalescit, si tamen illam diutina pestis non interfecit nec enecuit. hanc enim ne disciplina quidem philosophiae toto inpetu suo conisa restituet. quid enim interest inter decreta philosophiae et praecepta, nisi quod illa generalia praecepta sunt, haec specialia? utraque
32 res praecipit, sed altera in totum, particulatim altera. si quis, inquit, recta habet et honesta decreta, hic ex supervacuo monetur. minime. nam hic quoque doctus quidem est facere quae debet, sed haec non satis perspicit. non enim tantum adfectibus inpedimur quo minus probanda faciamus, sed inperitia inveniendi quid quaeque res exigat. habemus interdum compositum animum, sed residem et inexercitatum ad inveniendam officiorum viam, quam admonitio demonstrat.
33 expelle, inquit, falsas opiniones de bonis et malis, in locum

1 ut *in B supra* et *scriptum est* 2 adiuuat *primo B* 3 contenti] *hinc incipit folium octauum uersum in AB* 5 ingenio siorem *B erasis ante* s *litteris quibusdam* 9 extincto *sed* a *supra* o *B* 11 nacta *primo B* 13 infecit *AB* 17 altera] *superadditum tanquam scholion in A* praecepta particulatim] *superadditum in A* etc^{c}ta phide (*id fuit* decreta philosophiae) 20 *a* tantum *quinti quaternionis primum folium incipit in AB, quorum uterque superioris folii margini inscriptum habet* QIIII 23 residem] si *post adiectum in B* adueniendam *AB* 25 inquid *A* et *primo bis scriptum in exeunte priore et ineunte posteriore uersu A*

autem earum veras repone, et nihil habebit admonitio quod agat. ordinatur sine dubio ista ratione animus, sed non ista tantum. nam quamvis argumentis collectum sit quae bona malaque sint, nihilo minus habent praecepta partes suas. et prudentia et iustitia officiis constat, officia praeceptis disponuntur. praeterea ipsum de malis bonisque iudicium confir- 34
matur officiorum exsecutione, ad quam praecepta perducunt. utraque enim inter se consentiunt: nec illa possunt praecedere, ut non haec sequantur, et haec ordinem sequuntur suum unde apparet illa praecedere. infinita, inquit, praecepta sunt. 35
falsum est. nam de maximis ac necessariis rebus non sunt infinita, tenues autem differentias habent quas exigunt tempora loca personae, sed his quoque dantur praecepta generalia. nemo, inquit, praeceptis curat insaniam, ergo ne ma- 36
litiam quidem. dissimile est. nam si insaniam sustuleris, sanitas redit, at si falsas opiniones exclusimus, non statim sequitur dispectus rerum agendarum. ut sequatur, tamen admonitio conroborabit rectam de bonis malisque sententiam. illud quoque falsum est, nihil apud insanos proficere praecepta. nam quemadmodum sola non prosunt, sic curationem adiuvant, et denuntiatio et castigatio insanos coercuit. de illis nunc insanis loquor, quibus mens mota est, non erepta. leges, inquit, ut faciamus quod oportet non efficiunt, et quid 37
aliud sunt quam minis mixta praecepta? primum omnium ob

2 dubio] *inter* i *et* o *littera rasa in A* 5 officio *AB sed in B* a, *in A signum circumflexi simile tam insolitum scribae quam occultae potestatis extremae litterae inpositum est* 6 praeter ipsum *AB* bonique *primo A* 10 unde *primo omiserat B* 13 loca] a *ex correctura A potius* de his 14 *ab* inquit *in B, a* nam si *in A incipit primum folium uersum* m *rasum ante* ne *A* 15 sustulerit *corr. in* sustuleris *A, post primam litteram eius uerbi rasum aliquid est in B* 16 reditat *sed mutatum in* redita est *B*, redita est *A* 17 adminitio *AB* 19 insanos] sa *post adiectum A* 20 quam admodum *A sed* e *supra* a *priorem* currationem *A* 22 non] no *primo A* 24 aliud] d *fortasse ex* t *B* nimis *A* ob *omisit A*

hoc illae non persuadent, quia minantur: at haec non cogunt sed exorant. deinde leges a scelere deterrent, praecepta in officium adhortantur. his adice quod leges quoque proficiunt ad bonos mores, utique si non tantum imperant, sed docent.
38 in hac re dissentio a Posidonio qui '*non*' *inquit* 'probo quod Platonis legibus adiecta principia sunt. legem enim brevem esse oportet, quo facilius ab imperitis teneatur. velut emissa divinitus vox sit: iubeat, non disputet. nihil videtur mihi frigidius, nihil ineptius quam lex cum prologo. memini, dic quid me velis fecisse: non disco sed pareo'. proficiunt vero, itaque malis moribus uti videbis civitates usas malis legibus.
39 at non apud omnis proficiunt. ne philosophia quidem: nec ideo inutilis et formandis animis inefficax est. quid autem, philosophia non vitae lex est? sed putemus non proficere leges: non ideo sequitur ut ne monitiones quidem proficiant. aut sic et consolationes nega proficere dissuasionesque et adhortationes et obiurgationes et laudationes. omnia ista monitionum genera sunt, per ista ad perfectum animi statum
40 pervenitur. nulla res magis animis honesta induit dubiosque et in pravum inclinabiles revocat ad rectum, quam bonorum

1 at *ex* ad *B* 3 adortantur *A* quo *AB* 4 inperant *A* 5 possidonio *A* qui pro quod *B primo, deinde* qui pro eo quod *idque in A est.* uitupero *Vsenerus* 7 ab *corr. ex* ad *B* inperitis *A* tenuatur *A primo* 8 diuitus *A primo* 9 cum] *hinc in B quinti quaternionis secundum folium incipit, in A ab* omnis proficiunt cum prolegomene *B sed* e *paenultima correcta in* o *est,* comprolegomene *A*: prologo. domine *Maduigius apte si legas* hisco 10 uellis *primo B* non] no *primo B* proficiunt uero *Schweighaeuser*: proficiuntur *B* profitiuntur *A in quo post* iti *rasa littera fuit* 11 iteque *correctum in* itaque *A* malis *deest in A* 12 omnis *bis scriptum fuit in A in folio primo ubi deinde erasum est et initio folii secundi* philophia *B primo* 15 nemotiones *A primo* 17 abiurgationes *corr. in* obiurgationes *A* ladationes *postquam ante* l *rasa littera uelut* c *est A, sed priori* a *super addita est* u 18 montionum *sed* ni *supra* n *A* animis *A* 19 nulla] a *ex correctura A post* res *erasa* g *in A*

virorum conversatio. paulatim enim descendit in pectora, et vim praeceptorum obtinet frequenter aspici, frequenter audiri. occursus mehercules ipse sapientium iuvat, et est aliquid quod ex magno viro vel tacente proficias. nec tibi facile dixerim 41 quemadmodum prosit, sic ut illud intellegam profuisse. minuta quaedam, ut ait Phaedon, animalia cum mordent non sentiuntur. adeo tenuis illis et fallens in periculum vis est. tumor indicat morsum et in ipso tumore nullum vulnus apparet. idem tibi in conversatione virorum sapientium eveniet. non deprehendes quemadmodum aut quando tibi prosit: profuisse deprendes. quorsus, inquis, hoc pertinet? aeque prae- 42 cepta bona si saepe tecum sint profutura, quam bona exempla. Pythagoras ait alium animum fieri intrantibus templum deorumque simulacra ex vicino cernentibus et alicuius oraculi opperientibus vocem. quis autem negabit feriri quibusdam 43 praeceptis efficaciter etiam inperitissimos? velut his brevissimis vocibus sed multum habentibus ponderis: 'nil nimis', 'avarus animus nullo satiatur lucro', 'ab alio exspectes alteri quod feceris'. haec cum ictu quodam audimus, nec ulli licet dubitare aut interrogare 'quare?' adeo etiam sine ratione ipsa veritas ducit. si reverentia frenat animos ac vitia com- 44 pescit, cur non et admonitio idem possit? si inponit pudorem castigatio, cur admonitio non faciat etiam si nudis praeceptis utitur? illa vero efficacior est et altius penetrat, quae adiuvat

1 peccora *A* 2 praecepti *A in exitu uersus ubi* or *mihi rasum esse uidebatur* 4 iacente *AB* profacias *primo A* 5 *fortasse* licet intelligo *Schweighaeuser* minutam *AB sed* m *finalis expuncta in B, erasa in A* 6 phaedron *A et ex correctura B* cum] u *fortasse ex* o *A* 7 *post* uis *rasa fortasse* t *in A* 8 inducat *sed* i *supra* u *B* et in ipso] *hinc in B secundum folium uersum incipit, in A a* prosit profuisse 10 deprehendis *primo B* proxis *A recenti manu mutatum in* prosit 11 inquits *A ubi* t *expuncta* 12 tetecum *AB sed prius* te *in B deletum* profutura] fu *ex* fa *B* 14 uitino *A* 15 operientibus *AB* negauit *AB* 18 ab alio] *Syri uersus 2* 21 conpescit *A* 22 inponis *sed* t *supra* s *B* 23 admonicio *A* 24 efficatior *A*

ratione quod praecipit, quae adicit quare quidque faciendum sit et quis facientem oboedientemque praeceptis fructus exspectet. si imperio proficitur, et admonitione: atqui proficitur
45 imperio, ergo et admonitione. in duas partes virtus dividitur, in contemplationem veri et actionem: contemplationem institutio tradit, actionem admonitio. virtutem et exercet et ostendit recta actio: acturo autem si prodest qui suadet, et qui monet proderit. ergo si recta actio virtuti necessaria est, rectas autem actiones admonitio demonstrat, et admonitio
46 necessaria est. duae res plurimum roboris animo dant, fides veri et fiducia: utramque admonitio facit. nam et creditur illi, et cum creditum est, magnos animus spiritus concipit ac fiducia impletur: ergo admonitio non est supervacua. M. Agrippa, vir ingentis animi qui solus ex iis quos civilia bella claros potentesque fecerunt, felix in publicum fuit, dicere solebat multum se huic debere sententiae: 'nam concordia parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur'. hac se
47 aiebat et fratrem et amicum optimum factum. si eiusmodi sententiae familiariter in animum receptae formant eum, cur non haec pars philosophiae, quae talibus sententiis constat, idem possit? pars virtutis disciplina constat, pars exercitatione: et discas oportet, et quod didicisti agendo confirmes. quod si est, non tantum scita sapientiae prosunt, sed etiam praecepta, quae adfectus nostros velut edicto coercent et
48 adligant. philosophia, inquit, dividitur in haec, scientiam et habitum animi. nam qui didicit et facienda ac vitanda per-

1 precepit que addicit *A* 2 *a* fructus *in B*, a proficitur imperio *in A quaternionis quinti folium incipit tertium* 3 atqui] atque *sed* e *supra* t *non expunctam B* aeq. *A* 6 admonitio] n *ex* t *A* 9 admonicio *A* et admonitio *post adiectum atramento minus fusco B* 11 fidutia *A* utraque *AB* 12 magnus *primo A* 16 *Sallusti Iug. 10* namcordia *A* 19 recepta *A* 21 uirtutis] *a* -tutis *folium tertium uersum incipit in B*, *a* si est non *in A* 22 discat *primo B* didicisti] *alteram* d *ex* c *B* 24 adfectus *mutatum in* affectus *B* affectus *A* 25 ablegant *AB* inquid *A*

cepit, nondum sapiens est, nisi in ea quae didicit animus eius transfiguratus est. tertia ista pars praecipiendi ex utroque est, et ex decretis et ex habitu, itaque supervacua est ad implendam virtutem, cui duo illa sufficiunt. isto ergo mo- 49
do et consolatio supervacua est, nam haec quoque ex utroque est, et adhortatio et suasio et ipsa argumentatio, nam et haec ab habitu animi compositi validique proficiscitur. sed quamvis ista ex optimo habitu animi veniant, optimus animi habitus ex his est: et facit illa et ex illis ipse fit. deinde 50
istud quod dicis, iam perfecti viri est ac summam consecuti felicitatis humanae. ad haec autem tarde pervenitur: interim etiam inperfecto sed proficienti demonstranda est in rebus agendis via. hanc forsitan etiam sine admonitione dabit sibi ipsa sapientia, quae iam eo perduxit animum, ut moveri ne-
queat nisi in rectum. inbecillioribus quidem ingeniis necessarium est aliquem praeire: hoc vitabis, hoc facies. praeterea 51
si expectat tempus quo per se sciat quid optimum factu sit, interim errabit et errando inpedietur quo minus ad illud perveniat, quo possit se esse contentus: regi ergo debet, dum
incipit posse se regere. pueri ad praescriptum discunt: digiti illorum tenentur et aliena manu per litterarum simulacra ducuntur, deinde imitari iubentur proposita et ad illa reformare chirographum: sic animus noster dum eruditur ad praescriptum, iuvatur. haec sunt per quae probatur hanc philosophiae 52
partem supervacuam non esse. quaeritur deinde, an ad faciendum sapientem sola sufficiat. huic quaestioni suum diem

1 didit *A* 3 ex *ante* decretis *omisit A* 4 sufficiunt *et* a *supra* u *non expunctam B* sufficiant *A in quo* c *quoque ex* a *correcta* 9 habitu *primo B* 14 *ab* animum *in B, a* praeterea *in A incipit quaternionis quinti folium quartum* 17 factum *AB sed in B* m *expuncta* 18 eterramdo *A, item in B in* errando *primum* m *fuit* illum *A* 19 possit] i *ex* c *A* 22 prẹposita *A* praeposita *B* 23 cyrographum *AB* (h *supra* y *manu recentissima in B)* 24 iuuat *uel* uiuat *A* uiuat *B* 26 sola] ol *ex* uf *B*

dabimus. interim omissis argumentis nonne apparet opus esse nobis aliquo advocato, qui contra populi praecepta praecipiat?
53 nulla ad aures nostras vox inpune perfertur: nocent qui optant, nocent qui execrantur. nam et horum inprecatio falsos nobis metus inserit, et illorum amor male docet bene optando. mittit enim nos ad longinqua bona et incerta et errantia,
54 cum possimus felicitatem domo promere. non licet, inquam, ire recta via. trahunt in pravum parentes, trahunt servi. nemo errat uni sibi, sed dementiam spargit in proximos accipitque invicem. et ideo in singulis vitia populorum sunt, quia illa populus dedit. dum facit quisque peiorem, factus est. didicit deteriora, dein docuit, effectaque est ingens illa nequitia con-
55 gesto in unum quod cuique pessimum scitur. sit ergo aliquis custos et aurem subinde pervellat abigatque rumores et reclamet populis laudantibus. erras enim, si existimas nobiscum vitia nasci: supervenerunt, ingesta sunt. itaque monitionibus
56 crebris opiniones quae nos circumsonant repellantur. nulli nos vitio natura conciliat: illa integros ac liberos genuit. nihil quo avaritiam nostram inritaret, posuit in aperto, pedibus aurum argentumque subiecit calcandumque ac premendum dedit quidquid est propter quod calcamur ac premimur. illa vultus nostros erexit ad caelum et quidquid magnificum mirumque fecerat, videri a suspicientibus voluit: ortus occasusque et properantis mundi volubilem cursum interdiu terrena aperientem, nocte caelestia, tardos siderum incessus si con-

1 dabimus] d *ex correctura B* 2 praecipiat] *rasa littera ante* t *in B* 3 ad *omisit A* 7 *a* domo *in B, a* recta *in A folium quartum uersum incipit* 10 singuli *B primo* 15 populis] i *ex* u *B* 17 opiniones] *superscriptum in A tanquam scholion* conuicia *ante* repellantur *littera rasa in A* 18 illa] nulla *AB sed erasum est in A qui in margine hoc scholion habuit* De rebus quas natura ordinauit ad ualitutc nram (*posses legere etiam* ualicato) 19 inritare *B primo* pedibus] *superscriptum* natura *A* 20 *ante* subiecit *rasum aliquid B* ac] ad *A* 21 illa] *superscriptum* natura *A* 22 nostros] r *ex* o *A* 24 inter | uterrena *A* 25 *ab* incessus *in A, ab* si cogites *in B quintum quinti quaternionis folium incipit*

pares toti, citatissimos autem si cogites, quanta spatia numquam intermissa velocitate circumeant, defectus solis ac lunae invicem obstantium, alia deinceps digna miratu, sive per ordinem subeunt sive subitis causis mota prosiliunt, ut nocturnos ignium tractus et sine ullo ictu sonituque fulgores caeli patescentis columnasque ac trabes et varia simulacra flammarum. haec supra nos natura disposuit, aurum quidem et 57
argentum et propter ista numquam pacem agens ferrum, quasi male nobis committerentur, abscondit. nos in lucem propter quae pugnaremus extulimus, nos et causas periculorum nostrorum et instrumenta disiecto terrarum pondere eruimus, nos fortunae mala nostra tradidimus nec erubescimus summa apud nos haberi quae fuerant ima terrarum. vis 58
scire quam falsus oculos tuos deceperit fulgor? nihil est istis, quamdiu mersa et involuta caeno suo iacent, foedius, nihil obscurius, quidni? quae per longissimorum cuniculorum tenebras extrahuntur: nihil est illis dum fiunt et a faece sua separantur informius. denique ipsos opifices intuere, per quorum manus sterile terrae genus et infernum perpurgatur: videbis quanta fuligine oblinantur. atqui ista magis inquinant ani- 59
mos quam corpora, et in possessore eorum quam in artifice plus sordium est. necessarium itaque admoneri est, habere aliquem advocatum bonae mentis et in tanto fremitu tumultuque falsorum unam denique audire vocem. quae erit illa vox? ea scilicet quae tibi tantis clamoribus ambitionis exsurdato salubria insusurret verba, quae dicat: non est quod in- 60

3 siue] u *ex* n *A* 4 nocturni *AB sed in fine* s *rasa uidetur in B* 6 patescentes *AB* columnaeque *uolgo cum seruassent* nocturni 7 natura] itura *B*, ituranatsposuit *primo ut uidetur A mutatum in* iturandisposuit quidem *B*: que | dem *et* i *supra priorem* e *A* 10 causa *B primo* 12 eruimus] g *rasa ante* m *in A* 13 fuerint *sed* a *supra* i *B* 19 infecundum, infectum, informe *alii* 20 atque *A ab* inquinant *quintum folium uersum incipit in AB* 21 possessione *primo B* 22 est] et *AB*. est admoneri et *uolgo* 23 etantanto *AB*, *ante* e *in A rasa* s. e tanto *alii* 26 inuidias *A*

videas istis quos magnos felicesque populus vocat, non est quod tibi compositae mentis habitum et sanitatem plausus excutiat, non est quod tibi tranquillitatis tuae fastidium faciat ille sub illis fascibus purpura cultus, non est quod feliciorem eum iudices cui summovetur, quam te *quem* lictor semita deicit. si vis exercere tibi utile, nulli autem grave imperium,
61 summove vitia. multi inveniuntur qui ignem inferant urbibus, qui inexpugnabilia saeculis et per aliquot aetates tuta prosternant, qui aequum arcibus aggerem attollant et muros in miram altitudinem eductos arietibus ac machinis quassent. multi sunt qui ante se agant agmina et tergis hostium graves instent et ad mare magnum perfusi caede gentium veniant, sed hi quoque ut vincerent hostem, cupiditate victi sunt. nemo illis venientibus restitit, sed nec ipsi ambitioni crudelitatique
62 restiterant: tunc cum agere alios visi sunt, agebantur. agebat infelicem Alexandrum furor aliena vastandi et ad ignota mittebat. an tu putas sanum qui a Graeciae primum cladibus, in qua eruditus est, incipit? qui quod cuique optimum est eripit, Lacedaemona servire iubet, Athenas tacere? non contentus tot civitatium strage, quas aut vicerat Philippus aut emerat, alias alio loco proicit et toto orbe arma circumfert, nec subsistit usquam lassa crudelitas immanium ferarum modo,
63 quae plus quam exigit fames mordent. iam in unum regnum multa regna coniecit, iam Graeci Persaeque eundem timent,

1 populos *A in quo post id nomen rasa* q *fuit* uocat] at *in rasura B* 3 excuciat *A* 4 sub illis] *fortasse* supinus 5 quem *deest in AB* lector *primo B* semiita *A sed* i *altera expuncta* 7 summoue *recenti manu mutatum in* submoue *A* inueuntur *primo B* 8 aliquod *corr. in* aliquot *B* 9 attollent *corr. in* attollant *B, altera* t *corrigendo facta in A* miramultitudinem *B primo* 11 agent *corr. in* agant *A* et *post* hostium *addunt AB. fortasse* agmina hostium et tergis graues 13 hii *A et ex correctura B* cupiditatẽ *A in quo in sequenti syllaba* i *inter* u *et* c *transfossa uidebatur* 14 restitit] *hinc folium quaternionis quinti sextum in AB incipit* 17 *ante* an *rasum aliquid in B* 20 ciuitatem *A* 23 famis *AB* 24 coiecit *primo B* eumdem *primo B*

iam etiam a Dareo liberae nationes iugum accipiunt, it tamen ultra oceanum solemque, indignatur ab Herculis Liberique vestigiis victor viam flectere, ipsi naturae vim parat. non ille ire vult, sed non potest stare, non aliter quam in praeceps deiecta pondera, quibus eundi finis est iacuisse. ne Gnaeo 64 quidem Pompeio externa bella ac domestica virtus aut ratio suadebat, sed insanus amor magnitudinis falsae. modo in Hispaniam et Sertoriana arma, modo ad colligandos piratas ac maria pacanda vadebat. hae praetexebantur causae ad continuandam potentiam. quid illum in Africam, quid in 65 septentrionem, quid in Mithridaten et Armeniam et omnis Asiae angulos traxit? infinita scilicet cupido crescendi, cum sibi uni parum magnus videretur. quid C. Caesarem in sua fata pariter ac publica inmisit? gloria et ambitio et nullus supra ceteros eminendi modus. unum ante se ferre non potuit, cum res p. supra se duos ferret. quid tu C. Marium 66 semel consulem (unum enim consulatum accepit, ceteros rapuit) cum Teutonos Cimbrosque concideret, cum Iugurtham per Africae deserta sequeretur, tot pericula putas adpetisse virtutis instinctu? Marius exercitus, Marium ambitio ducebat. isti cum omnia concuterent, concutiebantur turbinum more 67 qui rapta convolvunt, sed ipsi ante volvuntur et ob hoc maiore impetu incurrunt, quia nullum illis sui regimen est, ideoque cum multis fuerunt malo, pestiferam illam vim, qua plerisque nocuerunt, ipsi quoque sentiunt. non est quod credas quem-

2 occeanum *A* *ante* solemque *alii interpungunt.* solemquae *A* 3 uictor uiam *posui*: uictoriam *AB* uimperat *A* 5 negneo *AB* 8 colligendos *AB* 9 *ab* hae *folium sextum uersum incipit in AB* pretecxebantur *sed* c *erasa A* 10 continuandum *primo A* qui *A* affricam *ut uidetur primo B* 11 septemtrionem *A* qui *A* mitridaten *A, et in B* h *corrigendo facta* 13 G. *supra uersum B*: *omisit A* 14 facta *B sed* c *deleta* inmissit *A sed prior* s *expuncta* ãbicio *A* 15 ceterosominendi *A* 16 .G. *B, in A nota distinctionis signo quam* G *litterae similior fuit* 20 marisus *A sed prior* s *expuncta* 21 concutiaebantur *A*

68 quam fieri aliena infelicitate felicem. omnia ista exempla quae oculis atque auribus nostris ingeruntur, retexenda sunt, et plenum malis sermonibus pectus exhauriendum. inducenda est in occupatum locum virtus, quae mendacia et contra verum placentia exstirpet, quae nos a populo cui nimis credimus separet ac sinceris opinionibus reddat. hoc est enim sapientia, in naturam converti et eo restitui unde publicus
69 error expulerit. magna pars sanitatis est hortatores insaniae reliquisse et ex isto coetu invicem noxio procul abisse. hoc ut esse verum scias, aspice quanto aliter unus quisque populo vivat, aliter sibi. non est per se magistra innocentiae solitudo nec frugalitatem docent rura, sed ubi testis ac spectator abscessit, vitia subsidunt, quorum monstrari et conspici
70 fructus est. quis eam quam nulli ostenderet induit purpuram? quis posuit secretam in auro dapem? quis sub alicuius arboris rusticae proiectus umbra luxuriae suae pompam solus explicuit? nemo oculis suis lautus est, ne paucorum quidem aut familiarium, sed apparatum vitiorum suorum pro modo
71 turbae spectantis expandit. ita est: inritamentum est omnium in quae insanimus, admirator et conscius. ne concupiscamus efficies, si ne ostendamus effeceris. ambitio et luxuria et inpotentia scaenam desiderant: sanabis ista, si absconderis.
72 itaque si in medio urbium fremitu conlocati sumus, stet ad latus monitor et contra laudatores ingentium patrimoniorum laudet parvo divitem et usu opes metientem. contra illos qui gratiam ac potentiam attollunt, otium ipse suspiciat traditum

1 *primo* felicitate *B* 3 exauriendum *AB* indocenda *sed* u *supra* o *B. a* -da *in AB incipit quinti quaternionis folium septimum* 4 mendatia *A* mendicia *primo B* 9 exito *B primo* coitu *AB* 11 alter *primo A* 12 solido *A sed correctum manu recenti* 16 protectus *AB* luxuriam suam *B sed* e *supra* m *finalem utriusque nominis* pompam] a *ex correctura B* 17 nemoculis *primo B* 23 *a* fremitu *incipit in AB folium septimum uersum* 24 ingenium *A primo* 25 metientem] *post* me *rasa littera uelut* n *in B* 26 suscipiat *A*

litteris et animum ab externis ad sua reversum. ostendat ex 73
constitutione vulgi beatos in illo invidioso fastigio suo trementes et adtonitos longeque aliam de se opinionem habentes, quam ab aliis habetur. nam quae aliis excelsa videntur, ipsis praerupta sunt. itaque exanimantur et trepidant, quotiens despexerunt in illud magnitudinis suae praeceps. cogitant enim varios casus et in sublimi maxime lubricos. tunc 74
adpetita formidant et quae illos graves aliis reddit, gravior ipsis felicitas incubat. tunc laudant otium lene et sui iuris, odio est fulgor et fuga a rebus adhuc stantibus quaeritur. tunc demum videas philosophantis metu et aegrae fortunae sana consilia. nam quasi ista inter se contraria sint, bona fortuna et mens bona, ita melius in malis sapimus, secunda rectum auferunt. VALE.

* * *

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM

Epistula tua per plures quaestiunculas vagata est, sed CXX
in una constitit et hanc expediri desiderat, quomodo ad nos boni honestique notitia pervenerit. haec duo apud alios diversa sunt, aput nos tantum divisa. quid sit hoc dicam. bonum putant esse aliqui id quod utile est. itaque hoc et di- 2

1 ad] a *primo A* 2 constitutionem *sed* m *deleta B* beato *A primo* fastigio] f *fortasse ex* u *B* trementis *B primo* 3 *inter* longe *et* que *rasum aliquid in B* habentis *B primo* 4 excessa *sed* l *supra priorem* s *A* 5 examinantur *corr. in* exanimantur *B* 6 desperunt *primo A* illū *sed* d *recenti manu adiectum A* 8 grauior] u *fortasse ex* t *B* 9 claudant *AB sed in B* c *atramento albescente expuncta* ostium *AB sed in B* s *eodem modo expuncta* laene *A* 11 pholosophantis *A* metus *AB* 14 *post* auferunt *in A primo* VEL *fuit, tum raso illo* VALE

inscriptio rubricata in AB LVCILLO *FG* 16 epistola *libri sed mutatum ex* epistula *B* 18 apud apud alios *AB, in B prius in A posterius* apud *deletum est.* alios apud *adiectis transpositionis signis F* 19 aput *AB*: apud *FG* 20 aliqui id] aliquid *FG* aliquit *AB. uolgo* id *abest* oliuitiis *F* dediuitiis *ABG*

vitiis et equo et vino et calceo nomen inponunt: tanta fit apud illos boni vilitas et adeo in sordida usque descendit. honestum putant, cui ratio recti officii constat, tamquam pie curatam patris senectutem, adiutam amici paupertatem, for-
3 tem expeditionem, prudentem moderatamque sententiam. *nos* ista duo quidem facimus, sed ex uno. nihil est bonum nisi quod honestum est: quod honestum est, *est* utique bonum. supervacuum iudico adicere quid inter ista discriminis sit, cum saepe dixerim. hoc unum dicam, *bonum* nihil nobis videri quo quis et male uti potest. vides autem divitiis nobilitate viribus quam multi male utantur. nunc ergo ad id revertor, de quo desideras dici, quomodo ad nos prima boni
4 honestique notitia pervenerit. hoc nos natura docere non potuit: semina nobis scientiae dedit, scientiam non dedit. quidam aiunt nos in notitiam incidisse, quod est incredibile, virtutis alicui speciem casu occucurrisse. nobis videtur observatio collegisse et rerum saepe factarum inter se conlatio, per analogian nostri intellectum et honestum et bonum iudicant. hoc verbum cum latini grammatici civitate donaverint, ego damnandum non puto, *puto* in civitatem suam redigen-
5 dum. utar ergo illo non tantum tamquam recepto, sed tamquam usitato. quae sit haec analogia, dicam. noveramus corporis sanitatem: ex hac cogitavimus esse aliquam et animi. noveramus vires corporis: ex his collegimus esse et animi

1 calceo] *supra* e *quia obscura fuit iterum* e *scripta in F* 5 *ab* expeditionem *quinti decimi quaternionis folium quintum uersum incipit in AB.* expedicionem *F* sentiam *AB* nos *omittunt ABFG* 7 est *alterum omittunt libri* 8 acdicere *F* istas *G* discrimInis] *super additum est eadem manu in F* discretionis 9 bonum *omittunt ABFG* 10 diuitis *AB* diuiciis *F* 13 haec *F* 14 nobis scientiae non scientiam (sentiam *primo F*) dedit *FG* 15 innocentiam *FG* 16 occurrisse *FG* obseruatione *FG* 17 facturum *primo F* collatio *G* collatione *F* 18 analogiam *FG* 19 cum *om. F* civitati donauerunt *F* 20 damnandum *ut glossema sustulit Haasius* puto *addidi,* nec *uolgo* ciuitate *F* redeundum *FG* 21 tantum] tamen *F* 24 collegimus *FG:* colligimus *AB*

robur. aliqua benigna facta, aliqua humana, aliqua fortia nos obstupefecerant: haec coepimus tamquam perfecta mirari. suberant illis multa vitia quae species conspicui alicuius facti fulgorque celabat: haec dissimulavimus. natura iubet augere laudanda, nemo non gloriam ultra verum tulit, ex his ergo speciem ingentis boni traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurum 6 reppulit maiusque regno iudicavit regias opes posse contemnere. idem medico Pyrrhi promittente venenum se regi daturum monuit Pyrrhum, caveret insidias. eiusdem animi fuit auro non vinci, veneno non vincere. admirati sumus ingentem virum quem non regis, non contra regem promissa flexissent, boni exempli tenacem, quod difficillimum est, in bello innocentem, qui aliquod esse crederet etiam in hostes nefas, qui in summa paupertate, quam sibi decus fecerat, non aliter refugit divitias quam venenum. 'vive' inquit 'beneficio meo, Pyrrhe, et gaude quod adhuc dolebas, Fabricium non posse corrumpi'. Horatius Cocles solus implevit pontis an- 7 gustias adimique a tergo sibi reditum, dummodo iter hosti auferretur, iussit et tam diu prementibus restitit, donec revulsa ingenti ruina tigna sonuerunt. postquam respexit et extra periculum esse patriam periculo suo sensit, 'veniat si quis vult' inquit 'sic euntem sequi' iecitque se in praeceps et non minus sollicitus in illo rapido alveo fluminis ut armatus, quam ut salvus exiret, retento armorum victricium de-

3 facti *F*: facta *ABG sed manu recenti mutatum in* facti *A* 4 *a* fulgor *in B, a* celabat *in A folium sextum incipit* celabat] manifest.... | per quod uitia non | intendebat *margo F* 6 pyrri *B primo et G*: pyrrhi *B ex correctura et AF* 7 repulit *FG* 8 pyrri *FG. infra hoc nomen in F scriptum est sed extinctum rursus* rex, *in margine item* r promittente] n *in rasura F* 9 pyrrum cauere *FG* 12 exempl *erasa ultima littera quam* o *fuisse putabam B* 15 beneficio] *in margine* r rex *F* 16 pyrre *FG* 17 cocles *sed* h *supra alterum* c *A* cochles *B* 18 *ante* a *rasi aliquid B* dummodo *FG*: dummo *AB* 19 tam diu *F*: iam diu *ABG* reuulsa *AB*: inuoluit *G* molui *F* 22 iecit] legit *ABFG*

core tam tutus rediit, quam si ponte venisset. haec et eius-
modi facta imaginem nobis ostendere virtutis. adiciam quod
mirum fortasse videatur: mala interdum speciem honesti op-
tulere et optimum ex contrario nituit. sunt enim, ut scis,
virtutibus vitia confinia, et perditis quoque ac turpibus recti
similitudo est. sic mentitur prodigus liberalem, cum pluri-
mum intersit utrum quis dare sciat an servare nesciat. multi,
inquam, sunt, Lucili, qui non donant sed proiciunt: non voco
ego liberalem pecuniae suae iratum. imitatur neglegentia
facilitatem, temeritas fortitudinem. haec nos similitudo coegit
attendere et distinguere specie quidem vicina, re autem plu-
rimum inter se dissidentia, dum observamus eos quos insig-
nes egregium opus fecerat, adnotare quis rem aliquam gene-
roso animo fecisset et magno impetu, sed semel. hunc vidi-
mus in bello fortem, in foro timidum, animose paupertatem
ferentem, humiliter infamiam: factum laudavimus, contempsi-
mus virum. alium vidimus adversus amicos benignum, adver-
sus inimicos temperatum, et publica et privata sancte ac re-
ligiose administrantem, non deesse ei in iis quae toleranda
erant patientiam, in iis quae agenda, prudentiam. vidimus
ubi tribuendum esset, plena manu dantem, ubi laborandum,
pertinacem et obnixum et lassitudinem corporis animo sub-
levantem. praeterea idem erat semper et in omni actu par
sibi, iam non consilio bonus, sed more eo perductus ut non
tantum recte facere posset, sed nisi recte facere non posset.

1 tutus] ticcuf *F*, *in margine* N̄ *idem* redit *AB* 2 nobis *non est in FG* *ab* ostendere *in B*, *a* uirtutis *in A folium sextum uersum incipit* 3 specie *G* obtulere *FG et recenti manu B* 4 *melius* enituit 5 confinii *F* 8 lucille *F* 11 adtendere *G* uicinia *F* 13 adnotare. Ut quis *G* annotare Ut quis *F fortasse recte ut exemplum de multis unum denotetur* 15 fortem. humiliter *omissis quae in medio sunt F* 16 factum] saetum *F* laudamus *G* 17 amicos *primo omiserat F* 18 ac privata *sed* et *supra* ac *G* sancte *F* sanctae *A* 19 ei] et *ABFG* 19 *et* 20 hiis *AB*: his *FG* 22 obnixum *F ut coniecit Dalechampius*: obnoxium *ABG* 25 *a* -te facere *in B*, *a* posset *in A quaternionis quinti decimi folium septimum incipit*

intelleximus in illo perfectam esse virtutem. hanc in partes 11
divisimus. oportebat cupiditates refrenari, metus comprimi, facienda provideri, reddenda distribui: conprehendimus temperantiam fortitudinem prudentiam iustitiam et suum cuique dedimus officium. ex quo ergo virtutem intelleximus? ostendit illam nobis ordo eius et decor et constantia et omnium inter se actionum concordia et magnitudo super omnia efferens sese. hinc intellecta est illa beata vita secundo defluens cursu, arbitrii sui tota. quomodo ergo hoc ipsum nobis apparuit? 12
dicam. numquam vir ille perfectus adeptusque virtutem fortunae male dixit, numquam accidentia tristis excepit, civem esse se universi et militem credens labores velut imperatos subiit. quicquid inciderat, non tamquam malum aspernatus est et in se casu delatum, sed quasi delegatum sibi. hoc qualecumque est, inquit, meum est: asperum est, durum est, in hoc ipso navemus operam. necessario itaque magnus ap- 13
paruit qui numquam malis ingemuit, numquam de fato suo questus est. fecit multis intellectum sui et non aliter quam in tenebris lumen effulsit advertitque in se omnium animos, cum esset placidus et lenis, humanis divinisque rebus pariter

2 conprimi *G* 3 comprehendimus *F* 5 quo *omisit F* 6 illam] eam *F* 7 accionum *F* concordia *sed ut* c *altera facta sit ex* s *B* consordia *A* consortia *FG* 8 illa *omisit F* saeculo diffluens *F* 9 arbitrii] i *finale ex* u *B* tota] uita *in euanida scriptura F* Quomodo ipsum ergo hoc nobis dicam *F* 12 uniuersis *FG* 13 subit *AB* 14 casu *FG*: casum *B in quo* s *uetus manus super addidit quidem ut fieret* cassum *sed rursus oblitterauit*, cassum *A* 15 est inquit *AB*: inquit est *FG* 16 *supra* nauemus *in B signum est quo obscurum uocabulum notari puto*: habemus *FG* opera *F* apparuit qui numquam dato suo *omissis mediis F* 17 fatu *recenti manu corr. in* fato *AB* 18 fecit *omittunt FG* 19 effulsit *A ex correctura et FG*: offulsit *A primo et B* *in* animos *desinunt FG. in F subscriptum* FINIT EPISTOLA SENECAE, *eius uersiculi extrema et sequentes duo erasi, finiunt paginam folii 173 uersi haec* Petosiris Nechepso regi salutem *quadratis litteris scripta. in G nihil subscriptum, uacuum relictum est tam uersus quam paginae spatium*

14 aequus. habebat perfectum animum et ad summam sui adductum, supra quam nihil est nisi mens dei, ex quo pars et in hoc pectus mortale defluxit. quod numquam magis divinum est quam ubi mortalitatem suam cogitat et scit in hoc natum hominem, ut vita defungeretur, nec domum esse hoc corpus sed hospitium, et quidem breve hospitium quod relinquendum 15 est, ubi te gravem esse hospiti videas. maximum, inquam, mi Lucili, argumentum est animi ab altiore sede venientis, si haec in quibus versatur humilia iudicat et angusta, si exire non metuit. scit enim quo exiturus sit, qui unde venerit meminit. non videmus quam multa nos incommoda exagitent, 16 quam male nobis conveniat hoc corpus? nunc de capite nunc de ventre nunc de pectore ac faucibus querimur, alias nervi nos alias pedes vexant, nunc deiectio nunc destillatio, aliquando superest sanguis aliquando deest: hinc atque illinc temptamur, et expellimur. hoc evenire solet in alieno habi- 17 tantibus. at nos corpus tam putre sortiti nihilo minus aeterna proponimus et in quantum potest aetas humana protendi, tantum spe occupamus nulla contenti pecunia, nulla potentia. quid hac re fieri impudentius, quid stultius potest? nihil satis est morituris, immo morientibus. cotidie enim propius ab ultimo stamus, et illo unde nobis cadendum est hora nos om- 18 nis inpellit. vide in quanta caecitate mens nostra sit: hoc quod futurum dico, cum maxime fit, et pars eius magna iam facta est, iam quoad viximus. erramus autem qui ultimum timemus diem, cum tantumdem in mortem singuli conferant. non ille gradus lassitudinem facit in quo deficimus, sed ille profitetur. ad mortem dies extremus pervenit, accedit omnis. carpit nos illa, non corripit. ideo magnus animus conscius

1 et *uolgo omittitur* *a* summam *in B*, *a* mam *in A folium septimum uersum incipit* adductus *AB* 2 qua *alii* 6 hospicium *A* 10 commoda *AB* 12 quaerimur *ex* quaerimus *B* 15 ad nos *AB* alterna *AB* 20 cadendum *B*: eandū *A* 22 *a* iam facta *in A*, *a* quod uiximus *in B folium octauum incipit quaternionis quinti decimi* 23 iam quoad *posui*: nam quod *AB* 25 defecimus *A* 26 accidit *AB*

sibi melioris naturae dat quidem operam ut in hac statione qua positus est, honeste se atque industrie gerat, ceterum nihil horum quae circa sunt suum iudicat, sed ut commodatis utitur, peregrinus et properans. cum aliquem huius videremus 19 constantiae, quidni subiret nos species non usitatae indolis? utique si hanc, ut dixi, magnitudinem veram esse ostendebat aequalitas. vero tenor permanet, falsa non durant. quidam alternis Vatinii, alternis Catones sunt. et modo parum illis severus est Curius, parum pauper Fabricius, parum frugi et contentus vilibus Tubero, modo Licinum divitiis, Apicium cenis, Maecenatem deliciis provocant. maximum indicium est 20 malae mentis fluctuatio et inter simulationem virtutum amoremque vitiorum adsidua iactatio. 'habebat saepe ducentos, saepe decem servos: modo reges atque tetrarchas, omnia magna loquens, modo "sit mihi mensa tripes et concha salis puri et toga quae defendere frigus quamvis crassa queat": decies centena dedisses huic parco paucis contento, quinque diebus nil erat'. homines isti tales sunt qualem hunc descri- 21 bit Horatius Flaccus, numquam eundem, ne similem quidem sibi, adeo in diversum aberrat. multos dixi? prope est ut omnes sint. nemo non cotidie et consilium mutat et votum. modo uxorem vult habere, modo amicam, modo regnare vult, modo id agit ne quis sit officiosior servus, modo dilatat se usque ad invidiam, modo subsidit et contrahitur infra humilitatem vere iacentium, nunc pecuniam spargit, nunc rapit. sic maxime coarguitur animus inprudens: alius prodit atque 22

5 uisitatae *aliquis* 7 qualitas *AB* ueri *uolgo* 8 uatini *A* uatini *sic B* 9 fugi *A* 10 contentos *primo B* linum diuiditis *AB* 11 cenis *A*: caenis *B sed* a *expuncta* *ante* deliciis *rasa littera in B* 12 male *AB* et inter]. cancer. *AB* amorumque utiliorum *AB* 13 Is *ante* habebat *addunt AB*. *an* aliquis? *Tigellius in saturis Horati I 3, 11 ss.* 14 ducem *AB*, u *corr. in* e *manu recenti A* adq; tetrachas *AB* 16 crassa.que (quae *A*) adde cies *AB* 17 dedisset *AB* 18 nihil *AB* homines] Omnes *AB* qua *ante* qualem *expunctum in B* 19 *ab* horatius *in B*, *a* tius *in A folium octauum uersum incipit* 24 subdit *primo A*

alius, et quo turpius nihil iudico, impar sibi est. magnam rem puta unum hominem agere. praeter sapientem autem nemo unum agit, ceteri multiformes sumus. modo frugi tibi videbimur et graves, modo prodigi et vani. mutamus subinde personam et contrariam ei sumimus quam exuimus. hoc ergo a te exige, ut qualem instituueris praestare te, talem usque ad exitum serves. effice ut possis laudari, si minus, ut adgnosci. de aliquo quem here vidisti, merito dici potest: 'hic qui est?' tanta mutatio est. VALE.

1 turpus *primo B* 2 sapientiam *AB* 3 unam *AB* 5 ei] et *AB* 9 quis *uolgo*

L · ANNAEI SENECAE · LIB XIIII · EXPLICIT

INCIPIT · LIB · XV ·

SENECA LYCILIO SVO SALVTEM

IN epistula qua de morte metronactis philosophi
quere baris · Tam quam & potuiss & diutius iuuere
& debuiss & aequitatem tuam desideraui quae tibi In
omni persona In omnine gotio super est · munare deest
in qua omnibus multos inueni aequos aduersus homi
nes aduersus deos neminem · Obiurgamus cotidie
fatum quare ille in medio cursu raptus est · quare ille
non rapitur · quare senectutem & sibi & aliis grauem
extendit · utrum obsecrote aequius iudicas te naturae
an tibi parere naturam ·

BAMBERGENSIS

L. ANNAEI SENECAE. LIB. XIIII. EXPLICIT. INCIPIT. LIB. XV.

SENECA LUCILIO SUO SALUTEM.

IN epistula quademorte metronactis philosophi quaerebaris. Tam quam & potuisse & diutius uiuere & debuisse & aquietatem tuam desiderauit quae tibi in omni persona in omni negotio superest. In una re deest in qua omnibus. 7 multos mueni aquos aduersus homines. aduersus deos neminem. 7 obiurgamus cotidie factum. quare ille in medio cursu raptus est 7 quare ille nonta ptur. 7 quare senectutem & sibi & aliis grauem extendit 7 utrum obsecrote aequius iudicas tenaturae an tibi parere naturam. 7

ARGENTORATENSIS

Autogr. v. A. Henry in B

Widener Library
3 2044 089 874 432